

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**VÝVOJ TURISMU NA ČERNOMOŘSKÉM POBŘEŽÍ
BULHARSKA**

Tereza Tkadlecová

Bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza TKADLECOVÁ**
Osobní číslo: **H07429**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové)**
Historie (dvouoborové)
Název tématu: **Vývoj turismu na černomořském pobřeží Bulharska**
Zadávající katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod - stanovení cíle práce
2. Česko - bulharské vztahy v souvislosti s Malou Dohodou
3. Turismus v době socialismu
4. Turismus po roce 1990
5. Typologie dnešního českého turisty
6. Aktuální vývojové tendence turismu v Bulharsku
7. Závěr - zmapování rozdílů během vývoje turismu

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. ŠIKRHA, L, ŠIKRHA, J. Bulharsko plné požitků. Praha, 2006.
2. SVOJTKA A KOL. Východní Evropa. Praha, 2001
3. GUTH - JAR-KOVSKÝ, J. Turistika. Praha, 2008
4. SLÁDEK, Z. Malá dohoda 1919 - 1938. Praha, 2000

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc.
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Poděkování

Děkuji paní prof. Haně Gladkové za vedení mé bakalářské práce, cenné připomínky a trpělivost. PhDr. Heleně Ilčevě za všechny poskytnuté informace a Mgr. Sevdalině Veljanové a PhDr. Miroslavu Koubovi za motivaci ke studiu.

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 3. 2010

Tereza Tkadlecová

Anotace

Bulharsko je silně spjato s Českou republikou již od dob svého osvobození od turecké nadvlády v roce 1878. Čeští intelektuálové se významně podíleli na rozvoji všech institucí a patrnou stopu zanechali i na poli kulturním. Od poloviny 20. století se na bulharském pobřeží Černého moře začíná rozvíjet turistický ruch. S ohledem na to, že se obě země staly o pár let později součástí sovětského bloku, stává se Bulharsko jednou z mála destinací českých turistů. Ti mu svoji přízeň zachovávají dodnes.

Cílem mé práce je zmapování vývoje turistického ruchu na černomořském pobřeží Bulharska. V každé etapě je zhodnocen také politický vliv na rozvoj cestovního ruchu. Bude také provedena komparace dostupných turistických průvodců a jazykových konverzací. Zhodnotím i prototypy turistů a nastíním další možné vývojové tendence v oblasti cestovního ruchu v Bulharsku.

V práci bude použita metoda obsahové analýzy vybraných dokumentů. Část práce je založena také na výpovědi pamětníků a zaměstnanců cestovního ruchu v Bulharsku i v České republice.

Klíčová slova: Černé moře, vývoj, cestovní ruch, turista

Annotation

Bulgaria has been very close to the Czech republic since its liberation from Turkish rule in 1878. Czech intellectuals significantly contributed to the development of all the institutions and they strongly influenced the Bulgarian growing culture as well. The Black sea coast tourism has started its development in the middle of 20th century. Few years later, both countries became the part of the Soviet bloc and Bulgaria was one of the few possible destinations of Czech tourists. They come back there still today.

The aim of my work is map out the development of tourism in Bulgaria's Black Sea coast. Each stage is also assessed by a political influence on the tourist development. The comparison of available guidebooks and language conversations will be made as well. I will evaluate also prototypes of Czech tourist and I will propose other possible trends in tourism in Bulgaria.

In the work will be used the method of content analysis of selected documents. Part of the work is based on the testimony of the eyewitnesses and staff in tourism in Bulgaria and the Czech republic.

Key words: Black sea, tourism, development, tourist

Klíčová slova: Černé moře, turistický ruch, vývoj, turista

Obsah

1. Úvod, stanovení cíle práce	1
2. Česko – bulharské vztahy v souvislosti s Malou dohodou	3
2.1 První československo-bulharské kontakty	3
2.2 Československo a Bulharsko v kontextu válečné a poválečné mezinárodní politiky	5
2.3 Československo-bulharské poválečné vztahy	7
2.4 Malá dohoda a Bulharsko v jejím stínu	8
3. Turismus v době socialismu	11
3.1 Poválečné Bulharsko a Československo v područí Sovětského svazu	11
3.2 První turistické aktivity	13
3.3 Zlomová 60. léta	21
3.4 70. léta – rozmach turismu	25
3.5 Transport	33
3.6 80. léta – období zvrátů	37
4. Turismus po roce 1990	40
4.1 90. léta – desetiletí modernizace	40
4.2 Současný cestovní ruch v Bulharsku	44
5. Typologie dnešního českého turisty	48
5.1 Turista dnešní a minulý	48
5.2 Metodika průvodců	49
6. Aktuální vývojové tendence turismu v Bulharsku	53
7. Závěr - zmapování rozdílů během vývoje turismu	56
Summary	58
Резюме	59
Seznam literatury	61
Přílohy	64

1. Úvod, stanovení cíle práce:

Historie Bulharska je silně spjatá s vývojem Turecka, neboť bylo téměř po 5 století pod nadvládou Osmanské říše. Když se v roce 1878 podnikly první významné kroky k úplnému osamostatnění, Bulharsko stálo na začátku své nové existence. Zrodil se nový stát, který si musel znovu nalézt svoji identitu, bylo třeba vychovat novou elitu, založit školy, vytvořit soudní systém, jednoduše vybudovat státnost. První doklady o česko-bulharských vztazích se datují do doby ještě o trochu starší, přibližně od 40. let 19. stol. (pomineme-li symbolický výklad cyrilometodějské misie), ale širokého rozmachu se dočkaly právě v důsledku formování vlastní státní správy. Česko - bulharskými vztahy se zabývalo množství autorů, jmenovitě pak například Zdeněk Urban nebo Čestmír Amort.¹ Čechům velmi záleželo na rozvoji přímořské slovanské země, a proto se o ni začaly zajímat osobnosti ze všech odvětví - školství, soudnictví, malířství, stavitelství. Tato obroditelská pomoc se stala základem další intenzivní spolupráce a píše se o ní jako „české stopě v bulharských kulturních dějinách“. I když Bulharsko nevstoupilo přes odpor Jugoslávie do Malé dohody, zůstávalo i v meziválečné době stále v horizontu českých zájmů. Vývoj obou zemí spojoval také „ruský“ osud po druhé světové válce. Díky tomuto faktu se Československo začalo zajímat o Bulharsko jako o nově dostupnou přímořskou destinaci. Pod státním dohledem začaly Bulharsko navštěvovat ozdravovny ROH, tábory socialistické mládeže a podobně. Hlavním zprostředkovatelem se stávají cestovní kanceláře Balkanturist a Čedok. Trend dovolené v Bulharsku se opět vrací v posledních letech, neboť tento balkánský stát stále platí za levnou zemi, která se hodně liší od moderních destinací Čechů, jako je například Chorvatsko.

Ve své bakalářské práci bych ráda zmapovala vývoj dvoustranné česko-bulharské spolupráce, který začínal nejprve spíše v politické sféře, prošel fází masové turistiky s nádechem ideologické náplně až po ten dnešní, ryze komerční turistický zájem. Zaměřím se na jednotlivé etapy od podpisu Malé dohody a zhodnotím, jaký měla politická situace vliv na turismus - pokud je to prokazatelné. Mezníky budou zajisté nástup komunismu, poté rok '68, kdy Bulharsko souhlasilo s okupací Československa, a také svržení komunismu v obou zemích. Provedu také analýzu změny prototypu turistů dnešního a minulého. Objektem mého zájmu budou dále nabídky cestovních kanceláří a jejich interní záležitosti, jako metodika průvodců, statistické informace o počtu klientů a nabízené služby. Na závěr své práce se

---

¹ URBAN, Z. Dějiny československo bulharských vztahů. Praha, 1980.
AMORT, Č. *Dějiny československo bulharských vztahů*. Praha, 1980. ISBN 21-022-80

pokusím odhadnout další vývojové tendence a turistické možnosti Bulharska i v dalších oblastech. K analýzám využiji zejména turistické průvodce, jazykové konverzace, výpovědi pamětníků a v neposlední řadě také osobní zkušenosti.

2. Česko – bulharské vztahy v souvislosti s Malou dohodou

2.1 První československo-bulharské kontakty

Až do osvobození Bulharska od turecké nadvlády nemáme o vzájemných kontaktech příliš mnoho důkazů. Víme, že do Rakouska – Uherska směřovali emigranti, a to buď za prací, nebo za studiem, o čemž nás informuje Konstantin Gärdev². Ten uvádí, že v roce 1774 se na Slovensku usadili bulharští zahradníci ve vesnici *Bolgarom*.³ Zemědělci a průmysloví pracovníci směřovali spíše do Čech. Bulharští občané postupně získávali více práv a svobod, začínali zakládat spolky a organizace. Výrazný vliv na pohyb bulharských pracovníků měl komunistický režim - mnozí se báli vrátit do své rodné země, byť dočasně, ze strachu, že už by se nedostali zpátky, nebo rovnou zůstávali v Československu. Bulharští studenti za lepší úroveň vzdělání směřovali zejména do Prahy, Brna nebo Bratislavy. I když sem přicházeli již v 19. století, jejich počet výrazně stoupl po událostech v Bulharsku v roce 1923, kdy došlo k politickému převratu. Tehdejší premiér Alexandr Stambolijskij, představitel BZNS, byl svržen Alexandrem Cankovem, přívržencem fašistů. Stambolijskij byl následně mučen a popraven. „*Převrat 9. června byl uskutečněn heterogenními silami, přičemž jedním z hlavních hesel bylo odstranění Stambolijského údajné diktatury a obnova ústavních a demokratických svobod.*“⁴ Nová vláda však byla opět nedemokratická. Emigrantů tedy přibývalo. Tak například v letech 1926 - 1927 studovalo v cizině 2524 bulharských studentů, z toho jich pobývalo v Československu 233. Největší zájem byl o obory technické, lékařské, chemické a slavistické.⁵ Blíže studentský život popisuje **Kristina Stoeva**, která v Praze studovala Filozofickou fakultu od roku 1949. Ve své knize „*Završšane*“ přibližuje své každodenní zážitky ze studií, ale také se díky ní dovídáme o postoji obyčejných Bulharů k obsazení Československa Varšavskými vojsky v roce 1968, což jistě způsobilo trhlinu ve vzájemných vztazích, byť dosud přátelských. Stoeva v té době už byla zpět ve Varně, a proto může objektivně porovnat situaci v obou zemích: „*V čísle z 2. května 1968 noviny „Svobodné slovo“ - orgán Československé socialistické strany - popisuje prvomájovou manifestaci jako „nejkrásnější První máj, slavnost, jakou hlavní město ještě nevidělo. Nazývali jej jako svobodný První máj, protože lidé přicházeli na manifestaci dobrovolně. Korespondence ze Sofie popisovala První máj také jako veselý, slunečný den s mnoha tanci a chorem, ale „svoboda“ tam chyběla. Přemýšlela jsem nad tím, ale neodhalila jsem rozdíl. Tehdy jsem*

² GÄRDEV, K. *Bulharské společnosti v Čechách a na Slovensku: minulost a současnost*. Sofia, 2003

³ GÄRDEV, K. *Bulharské společnosti v Čechách a na Slovensku: minulost a současnost*. Sofia, 2003. S. 15

⁴ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 299

⁵ GÄRDEV, K. *Bulharské společnosti v Čechách a na Slovensku: minulost a současnost*. Sofia, 2003. S. 257

netušila, že jsou lidé, kteří chodí na manifestace z vlastního přání, ale z donucení...“⁶ Ještě větší rozčarování přišlo při samotné intervenci, kterou Bulharsko vehementně podporovalo.⁷ Stoeva vzpomíná, že osudný 21. srpen zrovna trávila se skupinou turistů ze Slovenska. Přiznává, že byla členkou BKS a věřila všemu, co se kolem ní děje. Soucítěla s přáteli z Prahy, ale neměla odvalu vystoupit proti režimu. Důležitým faktem ale zůstává, že také díky všem těmto studentům byla brána československých turistů do Bulharska definitivně otevřena.

V Bulharsku působila celá plejáda výjimečně schopných Čechoslováků. První z nich zde působili ještě před osvobozením země, kdy se i pod různými pseudonymy účastnili dokonce též odbojových akcí. Pomáhali získávat zbraně, organizovat povstání, ale snažili se rovněž pravdivě informovat českou a slovenskou společnost o událostech v Bulharsku. U Čechů to zvedlo vlnu solidarity, neboť osudy zemí byly v tomto směru velmi podobné. Snad i to byl důvod, proč řada našich osobností neváhala pomoci obrodit tuto slovanskou zemi, která po osvobození potřebovala obnovit všechny zásadní instituce, vytvořit infrastrukturu, postavit továrny.

Aby bylo vůbec možné vychovat novou bulharskou inteligenci, zásadní význam měli zpočátku čeští učitelé.⁸ Bulharsko nemělo vybudovaný přesný školský systém, ale nedisponovalo ani žádnými pomůckami a učebnicemi. O rozvoj školství se nejvíce zasloužil **Konstantin Jireček** - podpořil vznik škol, ustanovil nové předměty, založil Školní radu. Výčet jeho zásluh stručně vyjádří fakt, že se stal bulharským ministrem školství a je také autorem do té doby jediné historiografie Bulharska.⁹ Mezi nejuznávanější učebnice z pera českých autorů jsou zejména *Latinská čítanka* a *Latinsko-bulharský slovník* od Ivana Brožka. Nedocenitelné jsou pak učebnice geometrie, trigonometrie, botaniky, zoologie a mnoho dalších titulů¹⁰. Ruku k dílu přiložili Češi také ve Varně, kde vznikalo státní mužské gymnázium a vzápětí i dívčí gymnázium. Varna rovněž disponuje privilegiem v tisku- kniha Karla Tůmy „*George Washigton - osvoboditel Ameriky*“ se stává první přeloženou a vytištěnou knihou v Bulharsku¹¹. Už v této fázi můžeme konstatovat, že po Sofii a Plovdivu¹²

⁶ STOEVA, K. *Završstane*. Varna, 1998. S. 86

⁷ Bulharsko bylo pod silným vlivem SSSR. Vládnoucí BKS v čele se Živkovem odmítala jakékoliv reformy a pokrok z obav, že by se i v Bulharsku mohly opakovat události Pražského jara.

⁸ První učitelé v Bulharsku byli již v 50. letech- zřejmě učitel Meisner, který byl v roce 1849 vypovězen z Rakouska. Další přichází na žádost vlády nebo na doporučení Bulharské sedjanky, která byla založena v Praze roku 1880. DUŠEK, B. *Čeští osvětoví pracovníci v Bulharsku*. Praha, 1999. S. 217

⁹ Za jeho nejvýznamnější práce považujeme *Dějiny bulharského národa* z roku 1876 nebo *Cesty po Bulharsku* z roku 1888.

¹⁰ STOEVA, K. *Češi a čeští odchovanci ve Varně*. Varna, 1997. S. 37

¹¹ STOEVA, K. *Češi a čeští odchovanci ve Varně*. Varna, 1997. S. 55

je právě černomořské pobřeží cílem československých osvětových pracovníků, aby i díky nim získalo potenciál pro pozdější vývoj turistického ruchu. Jinými výraznými středisky pro české kulturní a hospodářské aktivity bylo město Šumen¹³ nebo Ruse.

Dalším fenoménem jsou bratři **Škorpilové**, kteří se prosadili na poli archeologickém. Založili několik muzeí, nejznámější ve Varně. Málo Čechů tuší, že obec Škorpilovci je pojmenována právě po našich krajanech. Karlovi Škorpilovi jsou připisovány zásluhy zejména za objevení Plisky coby historicky prvního hlavního města Bulharska.¹⁴

Do trojice těch nejvýznamnějších osvětových pracovníků zařadím i **Jana V. Mrkvičku**, malíře, který stál na počátku vzniku Bulharské akademie umění. Rovněž například znak hlavního města Sofie a státní znak jsou jeho dílem. Je považován za zakladatele bulharského realistického malířství.¹⁵

Češi však byli viditelní i v mnoha dalších oblastech. Významnou stopu zanechali bratři Proškové jako zakladatelé pivovarnictví, podíleli se také na výstavbě přístavu ve Varně a mnoha železničních a silničních tratí po celé zemi. Dále můžeme zmínit Václava Dobruského - ředitele Národního historického muzea a Josefa Šmahu - vůbec prvního ředitele Národního divadla v Sofii. Jen z tohoto krátkého a značně omezeného výčtu je zřetelné, jak zásadní byla působnost Čechů v Bulharsku. Bulhaři nás nepochybně považovali a dosud často považují za vzor vzdělanosti a kulturní vyspělosti.

Ucelenější informace poskytuje již zmíněná Kristina Stoeva, která se bezpochyby zasloužila o propagaci Bulharska v Československu a získala tak „na svou stranu“ mnoho československých intelektuálů.

2.2 Československo a Bulharsko v kontextu válečné a poválečné mezinárodní politiky

Československo:

Vyhlášením první světové války se česká i slovenská společnost dostává do rozporuplné situace – Češi byli nuceni bojovat proti Slovanům na straně Rakouska – Uherska, čemuž se mnozí vojáci brání. Zatímco celá Evropa vstupuje do války manifestačně, s nadšením, Češi nemají důvod bojovat proti svým sympatizantům z druhé strany linie (Anglie, Francie, Rusko) Běžně docházelo k dezercím, které zašly tak daleko, že vznikaly celé oddíly přeběhlých vojáků. I z toho důvodu českoslovenští vojáci bojovali zejména na italské frontě - aby nebyli v boji postaveni tváří tvář Slovanům. V první fázi v Čechách neexistoval žádný odboj,

¹² V hlavním městě Sofii sídlily všechny zásadní instituce, proto zde působili hlavně politicky orientovaní Češi. Plovdiv naopak platil za kulturní centrum Bulharska, směřovali tam proto hlavně umělci.

¹³ URBAN, Z., VAČKOVA, K. *Češki stranici za Šumem prez Vážraždaneto*. Šumen, 1995. 176 s.

¹⁴ STOEVA, K. *Češi a čeští odchovanci ve Varně*. Varna, 1997. S. 92 - 96

¹⁵ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 423

československá společnost byla ochromena událostmi. Političtí představitelé se však postupně začínali ideově uchýlovat k různým světovým velmocím, což se později odráželo v mezinárodních vztazích. **Karel Kramář**¹⁶ veřejně propagoval myšlenku slovanské jednoty pod velením Ruska, které se mělo stát „sjednocovatelem“ Evropy a omezit tak vliv Rakouska – Uherska. Během prvních válečných let také vypracoval program „ústavy slovanské říše“ - členy mělo být Rusko, Polské království, České království, Bulharské carství, Srbské království a Černoohorské království. V čele měl stát ruský car¹⁷. Mezinárodní vztahy se odvíjely i pod taktovkou dalších českých politických velikánů: **Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše**. Zejména Masaryk byl rozčarován z pohledu Evropy na Československo - bylo považováno za provokatéry, nedokázalo udržet krok s evropskou kulturou, češství nic neznamenovalo. Masaryk se českou otázkou začal intenzivně zabývat, toužil zlepšit mediální obraz Československa. Vyzval ke spolupráci Beneše, který ho začal pilně doplňovat. Vznikl tak dobře známý spolek *Mafie*. Masaryk brzy emigroval do Švýcarska a Beneš vytvořil síť informátorů od Vídně až do Prahy. Brzy byl i Beneš přinucen k emigraci a oba tak začali o situaci v Československu publikovat v zahraničních novinách, aby získali co největší okruh sympatizantů. Brzy se ukázal zásadní rozdíl mezi nimi: zatímco Masaryk byl přívržencem anglosaského světa, Beneš naopak frankofonního. To způsobilo rozkol v době, kdy Československo nutně potřebovalo podporu některé z velmocí. Nově vzniklý stát měl dobrou pověst v Evropě, ale bylo jasné, že potřebuje silného spojence. Ochranu politickou i vojenskou měla opatřit Malá dohoda.

Bulharsko:

Zatímco v začátku 20. století můžeme v Československu hovořit o relativně klidné a stabilní situaci, Balkán byl zmítán mocenskými válkami. Po osvobození Bulharska od turecké nadvlády své pozice na Balkáně posílilo významně Rusko. Bulharsko se snažilo naprosto vymanit i z nejmenšího vlivu Turecka a zároveň i přiblížit Evropě. Jestliže na západě vypukla světová válka v roce 1914, Balkán byl ve válečném stavu již od roku 1912. Události směřovaly k válce ihned po formálním vyhlášení nezávislosti Bulharska v roce 1908. Bulharsko našlo prvního spojence v Srbsku a v jejich dohodě byl obsažen také tajný dodatek o rozdělení dobytého území na Turecku. „*Srbsko uznávalo právo Bulharska na území východně od Rodop a při dolním toku Strumy a Bulharsko právo Srbska na území severně a západně od pohoří Šar. Makedonii měla být udělena autonomie a v případě, že by to bylo*

---

¹⁶ Karel Kramář byl za svou výraznou proruskou orientaci uvězněn a odsouzen k trestu smrti za velezradu, později byl amnestován. Po válce se stává prvním předsedou československé vlády.

¹⁷ KUKLÍK, J., PETRÁŠ, J. *Nadnárodní integrace v Evropě*. Praha, 2007. S. 60

*neuskutečnitelné, mělo být její území rozděleno mezi oba státy.*¹⁸ Případné spory měl vyřešit ruský car. K Srbsku se přidalo také Řecko a Černá Hora. Tím vznikl tzv. Balkánský svaz, který ihned předal ultimátum Turecku, aby udělilo autonomii všem křesťanským oblastem. Spojenecké armády byly zpočátku velmi úspěšné, což znepokojilo mocnosti – Rusko nechtělo, aby Bulhaři ovládli Istanbul a Rakousko – Uhersko se obávalo vzniku *Velkého Srbska*. Mocnosti tedy donutily všechny bojující strany k podepsání mírových smluv v Londýně v roce 1913. Turecko se muselo vzdát všech území na západ od linie Midye – Enos i ostovů v Egejském moři.¹⁹ Avšak po válce nastaly v koalici ještě větší problémy – jednotlivé státy žádaly územní zisky, které jim Bulharsko nemínilo poskytnout. Nejspornějším bodem byla Makedonii, kterou požadovalo Srbsko, neboť ji obsadilo. *„Zklamáním pro Sofii byl také postoj Ruska, které mělo sehrát roli arbitra. Petrohrad se obával, že probulharské stanovisko by vehnalo Srbsko do náruče Rakouska – Uherska a Německa, a proto naléhal na bulharskou vládu, aby smlouvu o Makedonii revidovala.*²⁰ Proti Bulharsku se spojilo Srbsko s Řeckem, ke kterému se připojila Černá Hora, později i Rumunsko a Turecko. Bulharsko zůstalo v boji osamoceno a bylo brzy donuceno podepsat v Bukurešti mír, kterým ztratilo například jižní Dobrudžu, východní Thrákii, z Makedonie získalo jen tzv. pirinskou Makedonii.²¹ Vzápětí Bulharsko vstoupilo do první světové války na straně Rakouska – Uherska. Vojenská vzpoura však donutilo Bulharsko ke kapitulaci.

2.3 Československo-bulharské poválečné vztahy

Už bylo řečeno, že o vzájemnou náklonnost obou zemí se postarali zejména studenti, osvětoví pracovníci i obyčejní dělníci na obou stranách. Dalším faktorem, spojujícím oba národy, byly od počátku 20. století také podobné politické vize uskutečňované prostřednictvím sociálně demokratických hnutí²². V Bulharsku je největší ikonou sociálních demokratů **Dimitar Blagoev** a **Georgi Kirkov**, jejichž vliv se dostává do Československa právě prostřednictvím Bulharské sedjanky a hlavně studentů, mezi nimiž byla i **Stela Blagoevova**²³. Československo, které můžeme považovat za mluvčí Slovanů, se začínalo angažovat též na poli organizování slovanských sletů. Slovanský slet v Sofii v roce 1910 však vyvolal u socialistů obou zemí značné rozpaky. Karel Kramář zde totiž vyzval ke “všeslovanskému

¹⁸ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 273

¹⁹ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 276

²⁰ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, S. 277

²¹ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 278

²² V roce 1878 je ustanovena Sociálně demokratická strana československá v Rakousku, osamostatněna je v roce 1893- Československá sociálně demokratická strana dělnická, po vzniku samostatného Československa se přejmenovává na Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou.

²³ AMORT, Č a kol. *Dějiny československo - bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 165

bratrství“ na což socialisté reagovali pořádáním protestních schůzek.²⁴ Co se balkánských válek týče, těšilo se Bulharsko československé podpoře. Čechům byla sympatická myšlenka samostatného státu, ale aktivněji se do válek nezapojili. Dosud o událostech na Balkáně informovalo pečlivě zejména „Právo lidu“ nebo „Rovnost“. To se však změnilo během 1. světové války, kdy platila přísná cenzura tisku a informace tak byly velmi nepřesné. Víme však, že rakouští vojáci českého původu se stýkali v Sofii s *těšňaky*²⁵, aby organizovali různé protiválečné akce. Velmi populární se stal odboj prostřednictvím loutkového divadla zejména v Sofii a v Gorné Orjachovici²⁶.

Po válce se Bulharsko stává objektem československého obchodního zájmu. Československo si tedy chtělo udržet své dobré výchozí pozice, i když byly politické koncepce obou zemí diametrálně odlišné.

2.4 Malá dohoda a Bulharsko v jejím stínu

Ihned po ukončení války se rozhořela debata o nové podobě Evropy. Mírová jednání byla v rukou vítězných mocností - Anglie, Francie a zasahovaly do nich i Spojené státy. Vznikl následující systém smluv: Neuillská smlouva upravuje vztahy mezi Jugoslávií a Bulharskem a zároveň připisuje Dobrudžu Rumunsku. Smlouva z Trianonu ustanovuje hranice mezi Jugoslávií a Maďarskem. Severní část se stává součástí Československa, západ je připojen k Rakousku, jih ke Království Srbů, Rumunsku připadá Sedmihradsko a část Marmarošská Rapallská smlouva řeší vztahy mezi Jugoslávií a Itálií. Polsko ztrácí Oravu, Spiš a Těšínsko. Rumunsko se pře o Banát a s Československem o část Marmaroška²⁷. Z toho můžeme usoudit, že i když se jednalo o smlouvy mírové, v Evropě přetrvávalo vysoké napětí mezi všemi státy. Dalo se očekávat, že některé z poražených států se začnou proti rezolucím bouřit. Zejména Maďarsko se nedokázalo smířit s úlohou poraženého státu, neboť smlouva z Trianonu znamenala konec historického Uherska a problémy začaly vznikat hlavně u odtržených menšin. Některé státy se dokonce obávaly obnovení Rakouska - Uherska. Edvard Beneš na celou situaci reagoval následovně: navrhuje vytvoření koridoru, kterým měla být úzká spolupráce Československa a Jugoslávie. Tím by se zároveň předešlo i znovu spojení Maďarska a Německa²⁸. Stabilitu střední Evropy vážně ohrozila maďarská revoluce, proti

---

²⁴ AMORT, Č a kol. *Dějiny československo - bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 173

Spojení všech Slovanů nebylo možné, neboť stále přetrvávaly konflikty mezi Ruskem a Polskem, spory vedlo též Bulharsko se Srbskem. Problémy by zajisté způsobovaly i náboženské vyznání jednotlivých států a jejich etnické složení. Československo se také obávalo přílišné rozpínavosti Ruska.

²⁵ Těšňaci- radikální proud sociálních demokratů, kteří spoléhají na revoluci.

²⁶ AMORT, Č a kol. *Dějiny československo - bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 177

²⁷ SLÁDEK, Zdeněk. *Malá dohoda 1919-1938*. Praha, 2000. S. 17

²⁸ SLÁDEK, Zdeněk. *Malá dohoda 1919-1938*. Praha, 2000. S. 117

kteří zasáhlo Rumunsko - obsadilo Marmarošsko a usilovalo o Banát. Tím se potvrdila nutnost spolupráce mezi Československem a Jugoslávií, neboť oba státy měly stejné zájmy. Proti Rumunsku zasáhly mocnosti, a tak i ono bylo přinucenou jednat s Československem a Jugoslávií. Rýsovala se i mírová smlouva s Maďarskem, ale to mělo velké požadavky, které podporovala i Francie a Anglie. Československu, Jugoslávii a Rumunsku tedy nezbylo nic jiného, než spojit vlastní síly a vytvořili Malou dohodu.²⁹ „*Ustavení Malé dohody zároveň svědčí o tom, že nevznikla v souladu a na popud francouzských vládních kruhů, ale v rozporu s jejich představami a zájmy...*“³⁰. Co se Bulharska týče, státy Malé dohody zůstávaly opatrné. Bulharsko spoléhalo zejména na Československo, které v něm vidělo naopak lákavý obchodní cíl, avšak zůstávalo loajální vůči Jugoslávii. Přesto Československo nechtělo své kontakty ztratit, což je patrné z následující situace: když se v Praze konal všeslovanský sjezd, Bulharsko nemohlo být přes odpor Jugoslávie pozváno - nebyly totiž ještě podepsány mírové smlouvy. Praha však pozvala čistě ze slušnosti jen pětičlennou delegaci z Bulharska a kladla velký důraz na to, aby se nepotkala se srbskou delegací. To se Čechům vyplatilo, neboť obchodní úmluva s Bulharskem byla podepsána již v roce 1920³¹. Pozitivně vyvíjející se situaci zmařil však již zmíněný převrat v roce 1923. Ačkoliv se fašistický vůdce **Dragan Cankov** zavázal k dodržování mírových smluv, existovalo riziko spojení Bulharska s fašistickou Itálií, což by nepříznivě ovlivnilo vztahy s Jugoslávií³². Malá dohoda se rozhodla vyčkávat a toto stanovisko bylo potvrzeno i na Sinajské konferenci Malé dohody. Ještě větší dopad mělo však zavraždění **Rajka Daskalova** v Praze. Bulharsko bylo veřejně obviňováno z fašismu a vzájemné vztahy se rapidně zhoršily. Bulhaři byli přísně kontrolováni, mnozí z nich nebyli vpuštěni do země, ochromily se i obchodní vazby³³. Odpor u Čechů vzbudila hlavně skutečnost, že Daskalovův vrah byl zproštěn viny, čímž byla v podstatě zlegalizována politická vražda.³⁴ Po těchto událostech vznikají spolky a organizace zaměřené na opětovnou optimalizaci vztahů. Byli jimi například spolek „*Československo - bulharská vzájemnost*“, kterému předsedal Alfons Mucha, nebo „*Bulharsko - československá vzájemnost*“, což byla kulturní, nepolitická organizace v čele se **Vasilem Zlatarským**³⁵. Druhá polovina 20. let nasměrovala Evropu do dalších sporů. Ukazatelem se stal *Rýnský pakt*, který garantoval hranice pouze mezi Francií, Belgií a Německem. Středoevropské státy se cítily ohroženy a

²⁹ Malá dohoda- základem jsou dvoustranné vojenské smlouvy uzavřené v letech 1920- 1921. Je postavena na principu francouzského diplomatického systému.

³⁰ SLÁDEK, Zdeněk. *Malá dohoda 1919-1938*. Praha, 2000. S. 21

³¹ AMORT, Č a kol. *Dějiny československo - bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 185

³² AMORT, Č a kol. *Dějiny československo - bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 205

³³ AMORT, Č a kol. *Dějiny československo - bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 210

³⁴ O obnovení procesu se zasloužil Edvard Beneš, když vrah Ciconkov přiznal nové okolnosti.

³⁵ AMORT, Č a kol. *Dějiny československo - bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 214

jako obranu volily podepisování vzájemných dohod. Takže Rumunsko a Maďarsko se spojilo s Itálií, Jugoslávie s Francií. Polsko se snažilo dostat do Malé dohody, ale jejich žádost byla odmítnuta. Evropa se připravovala na válku. Malá dohoda řešila hlavně pozici Srbska, které bylo obklíčeno fašistickým Bulharskem a Maďarskem. Když došlo k anšlusu Rakouska, bylo jasné, že Malá dohoda začínala být pomalu ale jistě minulostí. Pověstnou poslední kapkou byla tajná smlouva mezi Jugoslávií a Itálií³⁶.

Pokud uzavřeme Malou dohodu, můžeme říci, že většího ohlasu v Evropě se jí nedostalo. Zůstalo vlastně jen u dobré víry. Československo bylo snad až příliš loajální ke svým partnerům, než aby dokázalo prosadit nějakou svoji představu. Bulharsko tak bylo nuceno přešlapovat za dveřmi Malé dohody, i když se ve 30. letech snažilo sžít s jejími principy. Nakonec nedůvěru v sílu Malé dohody vyjádřila samotná Jugoslávie smlouvou s Itálií.

Co se týče zdrojů k Malé dohodě, vycházela jsem zejména z publikací Čestmíra Amorta a Zdeňka Sládka. Protože Čestmír Amort byl ideologicky velmi levicově vyhraněný, převzala jsem pouze jasně daná fakta, o kterých se dá předpokládat, že jsou historicky správná. Zdeněk Sládek píše rozhodně objektivněji, vychází zejména z pramenů převzatých z archivu Ministerstva zahraničních věcí.

Konstantin Gärdev celou situaci popisuje z „bulharského“ úhlu pohledu, obě strany dělí na „oni“ a „my“, což ubírá na věrohodnosti jeho slov. Naopak Kristina Stoeva československé dění skutečně prožívá a snaží se vše hodnotit objektivně, velmi dobře chápe rozdíly mezi oběma zeměmi, proto jsou její poznámky k tématu velmi přínosné.

---

³⁶ SLÁDEK, Zdeněk. *Malá dohoda 1919-1938*. Praha, 2000. S. 280

3. Turismus v době socialismu

3.1 Poválečné Bulharsko a Československo v područí Sovětského svazu

Situace v obou zemích byla značně odlišná z toho důvodu, že zatímco Česko bylo za války okupovanou zemí, Bulharsko válečné úsilí Německa zpočátku podporovalo - alespoň tedy političtí představitelé a oficiální politická linie, obyvatelstvo nadšení rozhodně nesdílelo. Bulharsko se nechtělo dostat do přímého válečného konfliktu, proto spolupracovalo s Hitlerem. Tato země byla pro Německo strategickým partnerem v tom směru, že odtud mohla být napadena jak Jugoslávie, tak Řecko. Situaci obou zemí dobře mapuje práce *Sovětizace východní Evropy* vydaná Historickým ústavem AV ČR. Po válce měl rozhodující vliv ve střední a východní Evropě Sovětský svaz, který se v žádném případě nechtěl vzdát svých silných pozic a přenechat vliv USA. V obou případech komunisté obratně manipulovali s heslem „slovanské bratrství“, na které obě silně oslabené země slyšely. Ačkoliv se Beneš pokoušel i o kontakty se západem, tamější mocnosti se nechtěly dostat do konfliktu se SSSR. Sovětský svaz byl velmi aktivní v podepisování smluv se „svými“ státy i mezi nimi navzájem. Takže s Československem byla smlouva podepsána již v roce 1943 a Československo podepsalo smlouvu s Bulharskem v roce 1948. Se západními mocnostmi se snažili spolupracovat jen představitelé demokratických politických sil. Definitivní obrat směrem na Východ nastal však již v roce 1947. Silná neúroda a ekonomický pokles donutil Československo k dlouhodobé Československo - sovětské hospodářské smlouvě. Ve stejném roce také začalo docházet k ostrému omezování demokratických zásad, aby sovětizace měla co nejhladší průběh.³⁷

V Bulharsku byl celý tento proces o poznání jednodušší, neboť sovětizace zde proběhla již na konci 2. světové války a dá se říci, že její rozsah neustále rostl s většinovou podporou obyvatelstva. Jedním z důvodů bylo určitě i to, že lidé byli proti fašistům vyhranění už po státním převratu v roce 1923 a pomyslným hřebíčkem do rakve se stalo napadení SSSR v roce 1941. To podnítilo urychlené rozhodnutí komunistů zahájit protivládní odboj vedený *Bulharskou dělnickou stranou* (BDS), korigovaný jak jinak než z Ruska. Konkrétní podmínky a návrhy BDS byly obsaženy v antifašistické Vlastenecké frontě (VF)³⁸. Ta také v roce 1944 převzala moc ve státě s pomocí Sovětského svazu, které tím mělo dveře do Bulharska

---

³⁷ ČERNÝ, A., HARNA, J. akol. *Sovětizace východní Evropy. Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944- 1948*. Praha, 1995. S. 56

³⁸ Vlastenecká fronta - většina opozičních politiků byla při vstupu do Vlastenecké fronty velmi opatrná. Za hlavní důvody považujeme jejich obavy před „radikálním posunem doleva“. Část z nich také preferovala spíše spojení se Západem. Situace se změnila, když se komunisté zaměřili spíše na agitaci mezi prostými lidmi. Do Fronty začaly vstupovat hromadně různé spolky a organizace, což se stalo impulsem i pro ostatní politická seskupení.

otevřené. Vláda Vlastenecké fronty ihned prosadila orientaci na Sovětský svaz a vyhlásila válku Německu (někteří politici a historici proto charakterizují obsazení území sovětskými vojsky jako druhou ruskou okupaci). VF však byla vůči Sovětskému svazu až přehnaně vstřícná, což začali brzy kritizovat její političtí rivalové. I sám Stalin je nabádal k větší zdrženlivosti. Komunistům se brzy podařilo zlikvidovat všechny své odpůrce a v roce 1947 vyhráli volby. Faktem však zůstává, že demokracie byla výrazně omezena (bez soudu a rozsudku bylo usmrceno více než 30 000 příslušníků politických a společenských elit a intelektuálů, fungovaly internační tábory pro odpůrce režimu).

Ve vývoji poválečného Československa najdeme mnoho společných i rozdílných bodů. Již bylo řečeno, že Československo bylo za války zemí okupovanou, Bulharsko zemí profašistickou. V obou zemích fungoval relativně dobře zorganizovaný partyzánský odboj, i když se zejména z pohledu poválečné komunistické propagandy zdá, že v Bulharsku byl více viditelný. Také činnost českých politických stran byla výrazně ochromena. Bezprostředně po válce se v českých zemích snažili o demokratický vývoj západním směrem výrazněji jen demokraté. Komunistické převaze nebyli schopni konkurovat, protože se demokratické strany nikdy proti nim nespojily. V Bulharsku se také přímo nespojily, ale alespoň se snažily spolupracovat a zachovávat stejnou taktiku. Vliv na vývoj v Bulharsku měli zajisté i studenti, kteří se vrátili ze studia v západních zemích, tedy i z Prahy nebo Brna. Ti měli určitě jinou představu o demokracii, kterou na vlastní kůži poznali na Západě. Jasný rozdíl formuluje i Jan Rychlík: *„Na rozdíl od Československa, kde k nástupu komunistické diktatury došlo prostřednictvím státního převratu a je tedy možné přesně stanovit datum jejího počátku (25. února 1948), bylo v Bulharsku (podobně jako ve většině ostatních zemí tzv. východního bloku) nastolení komunistického monopolu kontinuální záležitostí...“*³⁹

Mám – li zhodnotit vztahy obou zemí, v poválečných letech rozhodně idylické nebyly. Ačkoliv byly oba státy členy sovětského bloku, Československo bylo vůči Bulharsku velmi zdrženlivé. Mírovou smlouvu s Bulharskem podepsalo také jako s poslední slovanskou zemí až po komunistickém převratu v roce 1948. Odrazoval jej fakt, že Bulharsko platilo za nestabilní zemi s omezenou demokracií, která byla ještě nedávno ve válečném stavu se SSSR. Komunističtí předáci se už ale postarali o opětovné sblížení ve jménu SSSR. Socializace už pak probíhala zhruba na stejné úrovni se vším, co k ní patřilo - znárodňování majetku, politické procesy a nadšení ze Sovětského svazu, zvláště v Bulharsku. *„Již v době vzniku státního socialistického sektoru poskytl Bulharské lidové republice významnou pomoc SSSR.*

---

³⁹ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 344

Podle rozhodnutí postupimské konference připadl německý majetek v Bulharsku Sovětskému svazu jako část náhrady za škody, které mu nacisté způsobili. Sovětský svaz však v duchu zásad proletářského internacionalismu postoupil Bulharské lidové republice svůj podíl v některých z těchto průmyslových závodů. Nakonec byly z tohoto majetku vytvořeny smíšené sovětsko-bulharské státní socialistické podniky, které se významnou měnou podílely na hospodářském rozvoji země.⁴⁰ Hospodářská pomoc SSSR v různých formách však ještě více připoutávala Bulharsko k sobě. V roce 1956 byl zvolen novým tajemníkem **Todor Živkov**, který měl jasnou vizi zdvojnásobit průmyslovou výrobu do roku 1959 a ztrojnásobit do roku 1960. Za cíl si dal také splnit pětiletku během 3 let⁴¹. Už ale na konci 50. let se ukázalo, že tyto plány jsou naprosto nereálné a bez sovětské pomoci utopické. Díky úzké spolupráci v rámci bloku kolem SSSR mohlo ale dojít k rozvoji turismu. Pro československé turisty bylo Bulharsko také jednou z mála možností, jak strávit dovolenou u moře.

3.2 První turistické aktivity

Přestože obecně platí, že se turismus v pravém smyslu slova začal rozvíjet až v 50. letech, v Bulharsku se o prvním turistickém aktivistovi mluví v souvislosti již s rokem 1895 a nebyl jím nikdo jiný než **Aleko Konstantinov**⁴². Konstantinov je považován za hlavního iniciátora vzniku prvního turistického spolku v Bulharsku. Vznik spolku se datuje na 27. srpen 1895, kdy skupina pěších turistů v čele s Konstantinovem vystoupila na horu *Černý vrch*. Činnost bulharských turistických spolků se rozvíjela do značné míry též se znalostí českých zkušeností z této oblasti. Výrazný obrat v tomto směru nastal po osvobození od turecké nadvlády, kdy se začaly stavět hotely, divadla, koncertní sítě a v návaznosti na to restaurace, hotely a kavárny. Růst životní úrovně a změny v životním stylu (výrazný nárůst městského obyvatelstva) způsobily, že si lidé uvědomili, že potřebují i rezorty na odpočinek, který jim někdo zprostředkuje. Je těžko uvěřitelné, že do té doby byla vrcholem jejich odpočinku třeba jen procházka ve speciálním vycházkovém či svátečním oblečení, které bylo určeno jen pro tyto účely. Na konci 19. století byla objevena další forma odpočinku - den strávený u řeky. Podle dobového tisku se muži koupali v čisté vodě, ženy připravovaly na břehu oběd a děti si hrály kolem. Po turistickém spolku Konstantinova začíná fungovat také Bulharská lázeňská turistická centrála. Ta již seznamovala měšťany s nabídkou destinací. V té době byla nejvíce

⁴⁰ KOŠTÁK, V., BLECHA, J. a kol. *Bulharsko*. Praha 1974, s. 68.

⁴¹ BOROVIČKA, I. a kol. *Cestujeme do Bulharska*. SNP 1973, s. 32

⁴² Aleko Konstantinov (1.1 1893 – 23. 5. 1897) bulharský spisovatel, k jeho nejznámějším literárním postavám patří Baj Gaňo, satirický román napsaný v Praze. Návštěva hlavního hrdiny v Praze také tvoří významný topos v bulharské literatuře a v mezikulturních vztazích. Konstantinov je mistr fejetonu a cestopisu.

turisticky rozvinutá Varna. Už ve 30. letech zde byly povoleny smíšené pláže - do té doby byli muži a ženy na jiných místech. Novinářka deníku „Dnevnik“, Svilena Velčeva, se ve svém článku⁴³ domnívá, že právě Češi byli tou největší motivací k rozmachu turistického ruchu v Bulharsku. Podle jejích slov se tak chtěli Bulhaři revanšovat za českou pomoc po osvobození. Bulharské pláže se měly stát cílem odpočinku českých intelektuálů. Podle informací Velčevové vznikl první hotel přestavbou kláštera *Svatého Konstantina a Heleny* u Varny a již v roce 1908 byl připraven přijmout první hosty. Představoval zároveň první krok k vybudování budoucího letoviska „*Svatý Konstantin*“. V roce 1928 se Bulharsko také poprvé ve své historii účastnilo Mezinárodního turistického sjezdu, který byl pořádán v Praze. Přesto se zdálo, že Češi zůstávali vůči dovolené v Bulharsku lhostejní. Jejich přístup se změnil, když tehdejší lídr komunistické strany **Georgi Dimitrov** podepsal v roce 1945 s Československem dohodu, která ošetřovala státní dluh vůči naší zemi – měl být splacen formou podpory cestování československých občanů do Bulharska za účelem dovolené. A tak v roce 1948 přijala Varna 800 rekreantů z Československa ubytovaných v místních bytech. V témže roce se rozhodlo, že se ve Varně postaví také hotel. Cílem se stala výstavba zcela nových lázní, kde by bylo možné umístit československé hosty. Komplex, skládající se z hotelu „Roza“ a restaurace „Černomorec“ s kapacitou 314 lůžek, byl otevřen již po neuvěřitelných 165 dnech. K prioritní výbavě komplexu patřily samozřejmě koupele. Zároveň se zmíněný klášter „*Svatý Konstantin*“ změnil na dětský tábor „*Praha*“. V první polovině 20. století bylo obyvatelstvo až příliš zaměstnáno hospodářskými problémy, politickým vývojem a válečnými přípravami a děním, proto turismus neměl ani mnoho prostoty ke vniku a samotnému rozvoji. Podle PhDr. **Heleny Ilčevy**⁴⁴ navštívilo v meziválečných letech Bulharsko několik tisíc turistů z Německa, ČSSR, Polska a jiných zemí. Do druhé světové války však celkový počet činil maximálně 14 000 turistů. Ojedinělou zůstává činnost **České cestovní a dopravní kanceláře**. Bohužel se nepodařilo zjistit detailnější informace o jejím vzniku a počátečním fungování, proto musím vycházet z obecných informací zveřejněných na webových stránkách současné cestovní kanceláře Čedok⁴⁵. Její počátky spadají až do roku 1918, kdy vznikl samostatný stát a dal se očekávat příliv zahraničních turistů. S odchodem rakouských firem z československého cestovatelského trhu se uvolnil prostor pro naše podnikatele. Dosavadní lídry *Wagon – lits* a *Cook* bylo potřeba nahradit. *Zemský cizinecký svaz* a *Československé*

---

⁴³ VELČEVA, Svilena Mořský turismus.

<<http://okolosveta.com/index.php?p=article&do=3&c=bg&k=eur&w=4&src=393>>.

⁴⁴ PhDr. Helena Ilčeva- v Bulharsku pracuje jako průvodkyně od roku 1975. V roce 1985 se vdala do Bulharska, v současnosti působí v Sofii jako překladatelka z bulharštiny a slovenštiny a zároveň spolupracuje s CK Alexandria.

⁴⁵S Čedokem z Čech až na konec světa. <http://www.cedok.cz/Cedok/Historie.aspx>

dráhy společně založily *Informační kancelář* v rámci oslav prvního roku samostatné státnosti. Již podle zaměření zakládajících firem lze usoudit, že *Informační kancelář* měla primárně za úkol být k dispozici turistům a také pořádat zájezdy, zejména s využitím železniční dopravy. „*Trvá však skoro další celý rok, než se z ní uprostřed léta 1920 podaří vytvořit plnohodnotnou Československou cestovní a dopravní kancelář, společnost s ručením omezeným, která svou činnost zahajuje se základním kapitálem ve výši 2.5 mil. Kč. U jejího zrodu stojí čeští vlastenci ministerský rada Ing. Ctibor Fiala a zejména JUDr. Igor Geryk, vrchní ministerský komisař ministerstva železnic, jehož jméno je s Čedokem spojeno až do roku 1947.*“⁴⁶ Rozvoj firmy nebyl ve 20. letech vůbec jednoduchý. Železniční dopravu po celé Evropě totiž plně ovládala anglická firma *Wagon - lits*. Čedoku se podařilo získat alespoň tuzemský trh díky udělení výhradního práva k prodeji železničních jízdenek. JUDr. Igor Geryk se tedy odhodlal k razantnímu kroku – rozhodl se prosadit díky novým formám cestovních prostředků – prostřednictvím autobusů a letadel. „*Celé čtyři roky se nová společnost připravuje na dobytí trhu zahraničních zájezdů. Mezníkem v dějinách Čedoku se stává klíčový rok 1925. V té době Čedok již zcela ovládl trh tuzemských zájezdů, kterému dominují zvláštní vlaky Čedoku směřované zejména do Krkonoš, na Štrbské Pleso a do Podkarpatské Rusi.*“⁴⁷ Za velký posun v oblasti cestovního ruchu určitě můžeme považovat vytvoření středoevropské aliance 41 cestovních kanceláří AGOT. Hlavními iniciátory jsou Čedok, polský Orbis a maďarský Ibusz. V roce 1925 Čedok vydává také svůj první katalog s názvem „*Naše cesty*“. I když zde pořád převládala železniční doprava, Čedok se brzy pouští do složitějších zájezdů s využitím lodní a autokarové přepravy. Objevuje také pro českého turistu do té doby neznámé jadranské pobřeží, což přispělo k rozvoji této oblasti. S příchodem turistů - investorů byla potřeba budovat přístupové silnice, magistrály, hotely a další infrastrukturu. Tento vzorec „turista = budování“ platí dodnes, právě i na pobřeží Černého moře. Průlomem ve své době byly zajisté i letecké zájezdy do Casablanky a Káhiry, které ovšem měly až 10 mezipřistání a samotná cesta trvala i 2 dny. Následuje oficiální zkrácení názvu Československá Dopravní Kancelář na Čedok a byl zveřejněn také nový slogan „*Vaše cesta - naše starost*“. Díky Čedoku máme k dispozici také základní profil tehdejších turistických zájezdů. Zatímco v dnešní době jsou nejpopulárnější 10 - 14denní zájezdy, ve 30. letech byly běžné 18 - 21denní zájezdy. Výjimkou však nebyly ani půlroční zájezdy. Hlavním bodem výběru zájezdu byl typ dopravy – doprava byla nabízena ve 3 až 4 cenových třídách. Oproti tomu hotely se nabízely jen ve 2

⁴⁶ S Čedokem z Čech až na konec světa. <http://www.cedok.cz/Cedok/Historie.aspx>

⁴⁷ S Čedokem z Čech až na konec světa. <http://www.cedok.cz/Cedok/Historie.aspx>

cenových kategoriích a jejich ceny se příliš nelišily. „Na rozdíl od našich tradičních představ nebylo cestování v tehdejší Československu záležitostí pouze nejužší vrstvy nejbohatších. Dokumentují to například ceny zájezdů Čedoku, které rozhodně nelze označit jako závratně vysoké. Jednodenní výlet v Čechách stál tehdy kolem 30 Kč (dnes 250 Kč), týdenní okruh v Alpách se dal pořídit za 1 200 Kč (dnes 9 500 Kč), okruh Anglií a Skotskem stál 2 500 Kč (dnes 16 000 Kč), jízdenka k moři na Jadran přišla na 500 Kč (dnes 2 000 Kč) a týden ubytování v hotelu stál asi 700 Kč (dnes 5 000 Kč), dohromady tedy 1 200 Kč (dnes 7 000 Kč). Vztaheno k tehdejší průměrné mzdě střední vrstvy byl takový zájezd pro státního úředníka dostupný téměř každý rok.“⁴⁸

Helena Ilčeva popisuje také další fenomén v oblasti cestování – **Balkanturist** - založený v roce 1948. Jedná se o státní hospodářský podnik zřízený při Ministerstvu železnic, dopravy a silnic. V roce 1953 přešel pod Ministerstvo obchodu. V roce 1963 se rozděluje na 3 menší, specializované turistické organizace:

1. Balkanturist - státní specializovaný závod, který má ve své agendě zahraniční turisty v Bulharsku
2. Turist - státní specializovaný závod, který hospodaří zejména s materiály a s turistickými zařízeními
3. Rodina - státní specializovaný závod, jenž má na starosti organizaci bulharských turistů v cizině.

Na konci 60. let došlo k centralizaci a monopolizaci turistických činností ze strany státu. Státní hospodářské sdružení BALKANTURIST vzniklo spojením Balkanturistu a Rodiny. V roce 1971 se sloučil Balkanturist s Turistem, čímž vznikl jediný institucionalizovaný monopol cestovního ruchu v Bulharsku. Na začátku 70. let můžeme pozorovat také rozdělení organizátorských a zprostředkovatelských aktivit v turismu. K tomuto rozštěpení došlo jako následek vzniku „Zahraničně - turistické organizace Balkanturist“ při obnoveném „Výboru pro oddych a turismus“. Ten také plnil funkci hlavní cestovní agentury v oblasti Mezinárodního cestovního ruchu. Zároveň do jeho sféry spadá také „Cestování a výlety“ při tehdejších „Státních hospodářských komplexech“ Balkanturistu ve všech okresních městech a Sofii. Následuje dalších několik reorganizací. V roce 1977 se „Zahraničně - turistická organizace Balkanturist“ transformuje na „Hlavní ředitelství Balkanturist“. Na začátku 80. let nově vzniká „Zahraničně - obchodní organizace Balkanturist“. Poslední velká změna

---

⁴⁸ S Čedokem z Čech až na konec světa. <http://www.cedok.cz/Cedok/Historie.aspx>

proběhne v roce 1988 – „*Zahraničně - turistická organizace Balkanturist*“ zaniká a veškerou její agendu přebírá „*Zahraničně - obchodní sdružení Balkanturist*“. Poměrně složitý vývoj ale zřejmě přinesl své ovoce a Balkanturist působí dodnes. Ucelenější informace o vlastním fungování a možnostech Balkanturistu přináší Dr. Ivan Borov⁴⁹. Prioritou Balkanturistu byl mezinárodní cestovní ruch. Kromě ubytování zajišťoval také například lístky do kina, do divadel, na sportovní akce a podobně. Nespornou výhodou firmy bylo, že její kanceláře se nacházely na všech hraničních přechodech a v hotelech Balkanturistu. Kancelář také disponovala rozsáhlým autobusovým a vozovým parkem, který byl klientům samozřejmě k dispozici. Kromě hotelů nabízí Balkanturist ubytování také v soukromí, motelech a kempech. Zahraniční turisté však byli ubytováni pouze ve státních hotelích, které měl Balkanturist na tyto účely vyčleněn. Doc. Ing. Karel Hrudka popisuje ještě jednu funkci Balkanturistu: „*Aby byly uspokojeny i odborné zájmy účastníků, nabízí bulharská cestovní kancelář Balkanturist řadu tematických zájezdů spojených s návštěvou průmyslových a zemědělských závodů, vědeckých a výzkumných institutů, archeologických památek a umožňuje i zajištění účasti na mezinárodních kongresech, sympóziích a konferencích a návštěvu význačných sportovních a dalších akcí.*“⁵⁰

Současně se rozvíjí další organizace a firmy, které však již mají omezenou působnost a konkrétně specializovaný profil své činnosti. Nejvýrazněji se profiluje například *ORBITA* - cestovní kancelář zaměřená zejména na mladší věkové kategorie, kancelář *PIRIN* - expert na domácí cestovní ruch, zejména v horách, *KOOPTURIST* – orientuje se na kooperativní cestovní ruch například v družstvech a podobně.

Podle vytvořeného systému organizací a specializací se jasně rýsují tendence a předpoklady dalšího vývoje, které se dají zevšeobecnit do následujících směrů:

1. Silný stupeň centralizace a koncentrace činností, zdůrazněné ekonomické funkce, přímá podřízenost státním hospodářským institucím.
2. Ustanovení institucionálního monopolu ve sféře organizátorské a zprostředkovatelské činnosti ze strany socialistického státu, zejména v oblasti mezinárodního cestovního ruchu. Příčiny těchto tendencí můžeme hledat v osobité roli mezinárodního cestovního ruchu ve společensko-ekonomickém rozvoji státu v podmínkách centrálního regulovaného hospodářství. Na jednu stranu je tento rezort považován za efektivní nástroj realizace

---

⁴⁹ BOROVI, I. a kol. *Cestujeme do Bulharska*. Bratislava, 1973. S. 185

⁵⁰ HRUDKA, K. *Bulharská lidová republika*. Praha, 1972. S. 104

zahraniční měny (valut), na druhou stranu stát hledá možnosti, jak omezit ideologický vliv na bulharské občany cestující do ciziny. Tím, že státní monopol omezoval vývoj bulharského produktu v cizině, negativně ovlivnil také vývoj turistického ruchu až do 90. let. To způsobilo odtržení průkopníků turistického ruchu od mezinárodního trhu a zpřetrhal se tak základní vztah mezi nabídkou a poptávkou.

3. Tendence rozložení rovnováhy mezi organizátorskou a zprostředkovatelskou činností ve prospěch zprostředkovatelské. Dá se říci, že se jedná o národní specifikum, neboť ve světové praxi většinou platí opak a organizátorská činnost má v turismu výhradní místo.

4. Chybí jasně vymezená a ekonomicky oddělená organizační forma, zvláště do začátku 80. let. Centralizace a monopolizace v turistickém podnikání nedovolují reálnou ekonomickou samostatnost organizačně strukturovaných jednotek. Až počátkem 80. let začíná formování Balkanturistu jako typické cestovní kanceláře. Silně omezené zůstávaly funkce a hospodářská samostatnost různých článků organizátorské a zprostředkovatelské činnosti v teritoriálních turistických komplexech.

5. Dalším jevem bylo pomalé a zdlouhavé formování struktur a organizačních forem zprostředkovatelů na turistickém trhu. Toto formování můžeme charakterizovat jako velmi slabé, bez pevných základů. Důkazem jsou časté reorganizace a změny v organizacích cestovního ruchu.

Příčiny uvedených charakteristik, tendencí a zvláštností v rozvoji organizátorské a zprostředkovatelské činnosti v Bulharsku před rokem 1990 jsou objektivně zdůvodněné charakterem společensko - ekonomického systému a úlohy cestovního ruchu v procesu jeho fungování. Tyto příčiny jsou následující:

- Ustanovení cestovního ruchu jako prioritního směru ve státní politice v ekonomickém i ideologickém aspektu.
- Tvůrci produktu nemají přímý kontakt se spotřebitelem. Nereklamují svůj produkt a neúčastní se tak formování cen, dochází k izolaci od procesu smlouvání. Výsledkem pak je, že chybí motivace bezprostředních poskytovatelů ke zlepšování svého produktu.
- Bulharská turistická nabídka se představuje na mezinárodním trhu jen prostřednictvím zahraničních touroperatorů, kteří dotvářejí celkovou představu pro poptávku. Chybí tedy organizovaná a cílevědomá reklama v národním i firemním měřítku.
- Potvrzují se pouze tradiční, stálí partneři, což má ve většině případů neblahý vliv na efektivnost celkové turistické činnosti.

- Naprosto zbytečně jsou zakládány další články v řetězci při realizaci bulharského turistického produktu na mezinárodním trhu.

Výraznější změny nastaly až po politických a ekonomických změnách r. 1989, kdy se značná část Evropy vymanila ze sovětského vlivu a bulharské podniky se staly více samostatnými a akceschopnými.

Co se týče organizace vlastní dovolené v bezprostředně poválečném Bulharsku, nepodařilo se nalézt žádný konkrétní zdroj informací ani potvrzené české turisty v Bulharsku. Pouze v archivu MF DNES z roku 2003 můžeme v článku Aleny Daňkové nalézt zmínku „*Češi mají s Bulharskem mnoho společného - byli prvními průkopníky tamního masového turismu. V roce 1949 dorazila na Zlaté písky první skupina z Ostravy*“⁵¹. Jistým faktem však je, že od roku 1945 působí v Československu dnes již legendární *Revoluční odborové hnutí* – ROH sdružující zaměstnance socialistických podniků. Jedná se o jednu z nejsilnějších a nejvlivnějších organizací vůbec. Po komunistickém převratu se však stává prodlouženou rukou KSČ. Z vlivu komunistů se vymanilo jen během let 1968 - 69, kdy se snažilo o jakési obrození. Následně však fungovalo až do roku 1990. Pod pojmem ROH si v dnešní době mladá generace představí zjednodušeně autobusový zájezd nadšených pracujících a podle všeho není daleko od pravdy. Díky ROH mohli zaměstnanci vycestovat do Jugoslávie, Bulharska, SSSR nebo se účastnit tuzemských zájezdů. ROH na dovolené také přispívalo finančně a významnou měrou se na samotných zájezdech podílelo na tvorbě programu pro rekreanty. Kritériem účasti na zájezdu byly zejména pracovní úspěchy, neboť dobře a výkonně pracující člověk byl doslova hrdinou socialismu. Pohlíželo se také na míru politické angažovanosti a přihlíželo se i k celkovému vztahu k režimu. To ale platilo zejména v raných letech socialistického období. Od konce 70. let už se na rekreaci mohl dostat téměř každý a výjimkou už nebyla ani letecká doprava.

Podobné je to s turismem i v 50. letech. Nepodařilo se prokázat výraznější nárůst československých turistů v Bulharsku. ROH pořádalo zájezdy spíše tuzemské a Čedok informace podobného charakteru neposkytuje. K verzi, že v 50. letech Bulharsko nebylo vyhledávanou destinací Čechoslováků, se přiklání i fakt, že nejstarší knižní turistické průvodce jsou k dohledání až od 60. let. Je třeba mít na paměti, že turistický ruch úzce souvisí

---

⁵¹ Archiv MF DNES: 29. 04. 2003 - ALENA DAŇKOVÁ - Mimořádná příloha - Letní dovolená - str. 04, 10 důvodů, proč jet opět do Bulharska

s mezinárodními vztahy, které v 50. letech v ani v rámci východního bloku nebyly úplně úzké. Tuto tezi potvrzují i slova Mgr. Zdenka Hyana: „ *V roce 1951 byla uzavřena první dlouhodobá obchodní dohoda, která se pak uzavírala každých pět let. V letech 1957 - 1959 se konalo několik významných vzájemných návštěv mezi oběma státy. V listopadu 1958 podepsal prezident Novotný v Sofii dohodu o zřízení československo - bulharského Výboru pro hospodářskou spolupráci. Konsulární úmluvu podepsal Novotný se Živkovem v Praze v květnu 1959. V roce 1963 byla podepsána také Dohoda o obchodu a plavbě. V zahraničním obchodě s BLR stálo Československo na předním místě za SSSR, NDR a PLR.*“⁵² Větší nárůst turistů se tedy mohl očekávat s prvními pevnými smlouvami obou zemí a vzájemnými návštěvami státníků. Ještě jeden důkaz o návštěvě Čechoslováků je k dohledání u Aleny Vachouškové: „ *Když jsme tu byli v roce 1956 se studentským zájezdem, vyšli jsme si až k bílým skalám za cikánskou machalou. Slunce nemilosrdně, ba přímo urputně pálilo.... A tu náhle vyrazil ze zatáčky od skal houfec tureckých jezdců na bujných koních. Vidina poblouzněných smyslů z toho žáru? Ne, to se tu natáčel v československo - bulharské koprodukcí film *Legenda o lásce*....*“⁵³ Více přímých důkazů o československých turistech v Bulharsku v 50. letech se bohužel nepodařilo nalézt. Zvyšující se aktivita na poli cestování ale vede k vydání Česko - bulharské konverzace z roku 1958. Příručka je poměrně obsáhlá - 302 stránek a neopomíjí ani podrobné vysvětlení gramatických jevů. Podle očekávání je plná ideálů o přátelství obou zemí, často vyvracející realitu: „ *Kulturní a hospodářské styky česko - bulharské mají starou, dobrou tradici a rozvíjejí se zejména v posledních letech velmi úspěšně. Jsou podmíněny nejen společnými zájmy, ale i upřímným přátelstvím mezi oběma národy, mezi kterými nikdy nebylo politických ani hospodářských rozporů...*“⁵⁴ Najdeme v ní fráze a slovíčka ze všech odvětví každodenního života, což je běžné i pro konverzace ze současnosti. Jeden rozdíl je však na první pohled zřetelný: zatímco dnes jsou běžné fráze „ polévka není dostatečně teplá“, „neteče nám voda na pokoji“ a podobně, v této příručce se nachází pouze superlativa a pozitivní věty, prakticky v ní nenajdeme stížnost nebo nespokojenost, má tendenci všechno chválit, až velebit. Důraz je kladen také na prokázání výtečných vztahů mezi ČSSR a BLR a vzájemnou znalost reálií obou zemí: „ *Vím, že tělesná výchova v Československu je na vysoké úrovni. Měl jsem příležitost vidět Sokolský slet v r. 1948 a Spartakiádu v roce 1955 v Praze. Odnesl jsem si nezapomenutelné dojmy. – Ale i u vás, v Bulharsku, pozoruji rychlý rozvoj tělovýchovy. I zde se stala masovou a sdružuje velký počet mládeže. – Rozvíjí se opravdu*

⁵² HYAN, Zdeněk. *Komunismus v Bulharsku*. <<http://bulharsko.proweb.cz/deji12.htm>>.

⁵³ VACHOUŠKOVÁ, A. *Pod balkánským sluncem*. Praha, 1979. S. 207

⁵⁴ PROŠEK, B. *Česko-bulharská konverzace*. Praha, 1958. S. 6

úspěšně...“⁵⁵ Při každé příležitosti chce autor ukázat své ideologické nadšení (což mu nemůžeme vytykat), ale jinak bych této jazykové příručce mnoho věcí nevytkla. Je obsáhlá, ale poměrně výstižná.

3. 3. Zlomová 60. léta

Nástup 60. let se ukázal jako zlomový jak v oblasti politické, tak v cestovním ruchu. Nejvýznamnější událostí desetiletí se stalo nepochybně *Pražské jaro* a okupace Československa za souhlasu a aktivní spoluúčasti Bulharska ve vojscích Varšavské smlouvy. Objevují se také první knižní turistické průvodce, jazykové konverzace a doporučení na cestu, i když pravý boom v tomto směru nás čeká až o desetiletí později. Důležité je, že už se můžeme spoléhat i na výpovědi pamětníků, kteří nám nejlépe podají obraz tehdejšího Černomoří.

V 60. jsme mohli v Československu pozorovat celkové rozvolnění komunistického režimu, zejména v oblasti literatury a kultury. Pro tvrdý režim oddaného rusofila Živkova to bylo něco naprosto nepřipustného a neváhal spustit negativní kampaň vůči poměrům v Československu. Jan Rychlík se o vzniklých poměrech vyjadřuje takto: „*K prudkému zhoršení československo-bulharských vztahů došlo v souvislosti s reformním hnutím v Československu v roce 1968. Bulharsko jako souputník Sovětského svazu od počátku vystupovalo nepřátelsky proti Dubčekovu vedení KSČ a reformnímu hnutí v Československu. Shodou okolností právě v době, kdy probíhala jednání o nové československo-bulharské smlouvě o přátelství, zahájil bulharský tisk proti ČSSR štvavou pomlouvačnou kampaň, spočívající v obvinění československého vedení z tzv. revizionismu.*“⁵⁶ Ještě konkrétněji 60. léta v Bulharsku popisuje Miroslav Tejchman a Buhoslav Litera. Bulharsko popisují jako zemi, která za každých okolností stojí na straně Kremlu a kde byla v podstatě zlikvidována opozice. Bulharsko se snaží o mohutný průmyslový rozvoj na základě velkých půjček od Sovětského svazu. Zásadní roli sehrál **Todor Živkov** - trvá na cenzuře umění, snaží se o co nejlepší vztahy se Sovětským svazem a do budoucna dokonce navrhuje vytvoření federace nebo konfederace s ním. Pokouší se také rehabilitovat vztahy se sousedy, zejména s Jugoslávií. Tyto dvě země však nenašly společnou řeč ohledně věčného problému Makedonie a i nadále se navzájem obviňují ze snahy destabilizovat tu druhou zemi. Bulharsko také převzalo hospodářskou reformu podle československé verze Oty Šika. Byla však zavržena ihned po

---

⁵⁵ PROŠEK, B. *Česko-bulharská konverzace*. Praha, 1958. S. 228

⁵⁶ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 369

invazi do Československa.⁵⁷ Čechoslováci tedy Bulhary zajisté nevnímali příliš pozitivně. Ale samotný akt okupace považovali čistě za akci Sovětského svazu, Bulharsko přímo obviňováno nebylo. Citlivěji byla vnímána účast Polska coby našeho souseda. Dnes si snad ani mnoho lidí neuvědomuje, které státy se okupace účastnily. Ale přesto určitě bulharská pověst utrpěla. Nicméně podle svědectví již výše zmíněné Kristiny Stoevy Bulharům žijícím na našem území nehrozilo žádné nebezpečí v podobě jakékoliv satisfakce ze strany našich občanů. Stoeva naopak oceňuje, že když v roce 1969 navštívila Prahu a vůbec nezakrývala, že je Bulharka, nedostalo se jí nejmenšího zapření ze strany Čechů.⁵⁸

I v inkriminovaném roce 1968 máme zprávy o turistech v Bulharsku. Již v 60. letech se Čechoslováci odvažovali vydat na cestu po vlastní ose a vlastním vozem. Většinou volí trasu Československo – Maďarsko – Rumunsko - Bulharsko. Cestu popisují převážně jako bezproblémovou, jen na hranicích se daly očekávat přísné kontroly. Tehdejší českoslovenští turisté shodně uvádějí, že běžně museli podplácet celníky žvýkačkami a cigaretami. Pokud došlo k nějakým komplikacím, bylo to často na území Rumunska. Výjimkou nebyly silnice z neuválcovaného kamene, třeba i několik stovek kilometrů dlouhé. Navíc se podél silnic potulovalo značné množství Romů, kteří se při každé příležitosti snažili získat od turistů jídlo nebo cigarety. V samotném Bulharsku československé rodiny často volily ubytování v kempech, například kemp *Družba* ve středisku *Obzor*. Ubytování ve stanech nebylo samozřejmě příliš pohodlné, ale lákala cena - v roce 1968 mluvíme o 2 Kčs za stan na 1 noc. Součástí kempů byly nově vybudované umývárny se sprchami. Stravu si Čechoslováci do kempů většinou přiváželi ze své země a na místě dokupovali pouze ovoce, zeleninu a sýry, které pro ně byly neuvěřitelně levné. Nevýhodou kempů byla v tomto stádiu poměrně vysoká kriminalita - kradlo se všechno, co zůstalo před stanem nezabezpečené, včetně bot. Národnostní složení turistů v kempech bylo následující: Čechoslováci, Poláci, Jugoslávci, východní Němci. Západní Němci vyhledávali ubytování zejména v hotelích. Do vlasti si většina přivážela alkohol - plisku a vodku, která lákala hlavně svou cenou - 1 leva. V 60. letech údajně neexistovalo v Bulharsku zboží, za které by cizinec mohl utratit své peníze. Turisté v kempech se docela dobře obešli i bez delegáta, neboť jazyková bariéra padla díky všude povinné ruštině. Ale ani ruština nebyla často třeba, protože například na tržnicích uměli všichni česky nebo polsky. Už tehdy bylo možné využít nabídku fakultativních výletů, například do Nesebaru, ale o to Čechoslováci obecně neprokazovali větší zájem. Prioritou pro ně byly pláže a moře. Jedinou akcí, která měla (a dodnes má) ohlas, byly návštěvy stylových

---

⁵⁷ TEJCHMAN, M., LITERA, B., *Moskva a socialistické země na Balkáně 1964 - 1989*. Praha, 2009. S. 40

⁵⁸ STOEVA, K. *Završťane*. Varna, 1998. S. 89

restaurací a bulharské folklorní večírky. Turisté se zde mohou seznámit s tancem na žhavém popelu, tzv. *nestinarstvem*, který má tradici v pohoří Strandža v bezprostřední blízkosti pobřeží. Dlouhodobě vyhledávaná turistická atrakce má původ v pohanském rituálním tanci. Návštěvníci takového večera nejsou ochuzeni o tradiční bulharské pokrmy a večery bývají doplněny i dalším typickým bulharským kolovým tancem - *chorem*. Volba na Bulharsko jako dovolenkovou destinaci padala v českých rodinách z prostých, obecně známých důvodů: výběr destinace byl značně omezený. Omezoval se na zmíněné Bulharsko, s problémy spojenou Jugoslávií (devizový příslib, ideologické prověrky) nebo chladný Balt. Jan Rychlík uvádí, že důvodem byla i skutečnost, že Bulharsko bylo jednou z mála zemí, kam mohli Čechoslováci cestovat naprosto neomezeně. Podíl na stoupající oblibě Bulharska měl i fakt, že v době normalizace v 70. – 80. letech bylo pro Čechoslováky takřka nemožné dostat se do jakékoliv západní země.⁵⁹ Podle pamětníků jsou v 60. letech vystavěny střediska *Zlaté písky*, *Družba*, *Albena* a *Sluneční pobřeží*. Ve statistické ročence RVHP⁶⁰ se uvádí, že v roce 1960 navštívilo Bulharsko 50 000 československých turistů z celkového počtu 201 000 osob, které Bulharsko navštívily. V roce 1965 už mluvíme o 67 000 československých turistech z celkového počtu 1 084 000 návštěvníků. V roce 1960 bychom podle stejné statistiky v celém Bulharsku našli 11 479 hotelových lůžek. Tento počet se během 10 let zpětinásobil. Již zmíněný Karel Hrudka udává, že v roce 1969 navštívilo Bulharsko 2 000 000 turistů z celého světa, přičemž k dispozici bylo 250 hotelů (pouze ve střediscích *Albena*, *Zlaté písky* a *Sluneční pobřeží*) s 50 000 lůžky, 160 kempů o kapacitě 100 000 lůžek⁶¹. V roce 1969 vydává Bohdan Prošek ve spolupráci s Nedjalkem Draganovem dalšího jazykového průvodce⁶². Obsahuje taktéž fráze z běžného života, ale na první pohled z něj vymizelo ideologické nadšení. V konfrontaci se zmiňovaným jazykovým průvodcem z roku 1958 se autoři omezují na stručné věty bez snahy vše zveličovat a přehnaně chválit. Střízlivější se zdá být i samotný úvod: „*Rok od roku se upevňují a rozvíjejí hospodářské, politické a kulturní styky mezi Československou socialistickou republikou a Bulharskou lidovou republikou. Každým rokem stoupá počet československých občanů, kteří jezdí do Bulharska služebně nebo na dovolenou. Bulharský jazyk se stal pro ně důležitým prostředkem k poznání lidu, jeho*

---

⁵⁹ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 397

⁶⁰ KOŠTÁK, V., BLECHA, J. a kol. *Bulharsko*. Praha, 1974. S. 114. Podle této statistiky má v této době počet československých turistů jasně vzestupnou tendenci.

⁶¹ HRUDKA, K. *Bulharská lidová republika*. Praha, 1972. S. 102 - 104

⁶² PROŠEK, B., DRAGANOV, N. *Česko-bulharské rozhovory*. Praha, 1969.

kultury, hospodářství a budování socialistické společnosti. Tak se utužují bratrské vztahy mezi našimi národy a tvůrčí spolupráce ve všech odvětvích národního hospodářství a kultury...“⁶³

V roce 1962 se objevuje také jeden z prvních knižních turistických průvodců⁶⁴. Na úvod Gorov píše: „*Socialistické Bulharsko věnuje rozvoji černomořského pobřeží soustavnou péči, provádí zde velkorysou výstavbu a mění celé pobřeží v lázeňský komplex, jenž slouží k potřebám Bulharska i mnoha jiných zemí. V burgaském pobřežním pásu jsou kvetoucími lázeňskými místy Obroz, Slunečné pobřeží, Nesebr, Pomorie, Burgas, Sozopol, Ropotamo, Primorsko, Kiten, Mičurin a Ahtopol. Burgaské Černomoří poskytne každému, kdo je navštíví, své bohaté dary: osvěžující a léčivé koupání v moři, zdravý vzduch a hojnost slunečních paprsků. Jeho přírodní krásy mu získávají každý rok nové a nové přátele, kteří dlouho vzpomínají na krásné dny, které tu strávili, a kteří se sem vždy rádi vracejí.*“⁶⁵

Nejdetajněji je popsáno město Burgas. V duchu tehdejší ideologické nálady autor vyzdvihuje hlavně hospodářské a ekonomické možnosti města. K roku 1962 mělo 120 000 obyvatel, čímž se řadilo na 5. příčku v Bulharsku. V 60. letech se jednalo o nadprůměrně rozvinuté město s mnoha pracovními i kulturními možnostmi. Balkanturist zde nabízel dokonce 2 hotely (v příručce je uvedeno dalších 5 hotelů). Popularita města ale s léty opadala. V současnosti Burgas prakticky nenajdete v nabídce cestovních kanceláří. Povědomí u turistů si zachovává zejména díky možnostem dopravního využití - v létě je hojně využívané mezinárodní letiště, místní přístav je 2. největší v Bulharsku a Burgas je také uzlem železniční dopravy. Při popisu Nesebaru Gorov zdůrazňuje hlavně historickou hodnotu města. Informuje, že Nesebar měl 3000 obyvatel, kteří se živili zemědělstvím, rybolovem a vinařstvím. Na zásobování „tisíce rekreantů masem, mlékem, rybami, zeleninou a ovocem“ se výrazně podílí Sdružené zemědělské družstvo. Všechny prameny udávají jasný signál, že k nejmodernějším střediskům patřilo Slunečné pobřeží. Gogorov udává, že turista si mohl vybrat z 32 hotelů. Zmiňuje se také o chatách ideálních pro 4 až 6 osob ve dvoulůžkových pokojích. Všechny jsou moderně vybaveny, včetně vlastní sprchy s teplou vodou. Celková kapacita tohoto letoviska činila 5000 lůžek. Mimo to tu fungoval také kemp s kapacitou 1000 lidí. Národnostní složení turistů bylo pestré- kromě tradičních rekreantů ze socialistických zemí tu zavítali turisté ze Švýcarska, Rakouska, Francie, Anglie a Dánska⁶⁶. O dalších letoviscích se autor vyjadřuje jen velmi obecně, bez konkrétních informací. Pouze tehdy ještě nerozvinutému Primorsku předpovídá

⁶³ PROŠEK, B., DRAGANOV, N. *Česko-bulharské rozhovory*. Praha, 1969. S. 5

⁶⁴ GOROV, G. *Burgaské černomoří. Stručný průvodce*. Vydavatelství cizojazyčné literatury, Sofia 1962.

⁶⁵ GOROV, G. *Burgaské černomoří. Stručný průvodce*. Vydavatelství cizojazyčné literatury, Sofia 1962. S. 6

⁶⁶ GOROV, G. *Burgaské černomoří. Stručný průvodce*. Vydavatelství cizojazyčné literatury, Sofia 1962. S. 20 - 25

velkou budoucnost v oblasti turismu. V té době mělo 1200 obyvatel a jeho potenciál předpovídala místní kronika už o 10 let dříve. V kronice stojí: „ V roce 1953, kdy byly objeveny mořské klimatické lázně, získává Primorsko národní význam jako jedna z nejvyhledávanějších turistických destinací...Primorsko disponuje všemi výhodami, aby uspokojilo všechny potřeby dnešního turisty - pohodlné dopravní spojení, přírodní pozoruhodnosti spojené s chráněnou ekologií, kulturní a historické památky... “ Primorsku se budu obšírněji věnovat v dalších kapitolách, neboť zcela předčilo původní očekávání.

Po rekapitulaci vývoje turismu v 60. letech je zjevné, že Bulharsko už tehdy mělo obrovský potenciál, který se naplno prokázal v následujících letech.

3.4 70. léta - rozmach turismu

Po hektických 60. letech se politická situace stabilizovala. 70. léta v Bulharsku se obešla bez výraznějších politických akcí. Živkov důsledně hlídal každý pokus o reformu a neváhal zakročit, neboť se obával, že by mohla nastat stejná situace jako v roce 1968 v Československu. Každý propagátor reformy byl tedy odstraňován a ekonomika i společnost byla ještě více kontrolována stranou. Bulharsko bylo chápáno jako nejbližší spojenec Sovětského svazu a přejímalo také všechny jeho politické a hospodářské programy. Živkov si vybuodoval neotřesitelnou pozici. Do čela ministerstva kultury dosadil například svoji dceru Ludmilu, která se zasloužila o rozvoj národní kultury, činila tak však způsobem, kterým se však mírně odklonila od ruského vzoru⁶⁷. S pomocí své rodiny, společníků a bezpečnostních složek dosáhl Živkov takového postavení, že toho období je někdy nazýváno „živkovovský absolutismus“. Když bylo na přelomu 60. a 70. let cítit nespokojenost obyvatel s klesající životní úrovní, Živkov jednoduše přenesl pozornost na problémy etnik v Bulharsku a účelově zdvihl vlnu nacionalismu, což bylo typickým jevem celého desetiletí. V první polovině 70. let vykazoval průmysl dynamický nárůst, čímž se ale naopak snižovala perspektiva zemědělství. Bulharsko se tedy i v tomto ohledu stávalo závislé na SSSR a jejich dodávkách surovin. Bezbřehé podporování těžkého průmyslu tak dovedlo Bulharsko až k potravinové krizi. Ačkoliv nebyl Živkov oblíbeným státníkem, nikdo se na odpor nezmoohl. Příčinou byla i nadstandardně fungující státní bezpečnost, která okamžitě potírala jakékoliv náznaky revolty⁶⁸.

---

⁶⁷ TEJCHMAN, M., LITERA, B. *Moskva a socialistické země na Balkáně 1964- 1989*. Praha, 2009. S. 112

⁶⁸ VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha, 2000. S. 619

V Československu byla nálada v mnoha směrech obdobná. Obyvatelé jakoby rezignovali a podřídili se režimu. „Poslušnost“ byla odměněna „sociálními jistotami“. Husák se snažil umlčet nespokojené obyvatele různými výhodami - například výhodné novomanželské půjčky, přídatky na děti a podobně. Stejně jako v Bulharsku se dbalo na průmyslový růst, i když ne tak fanaticky. Lidé se uzavírali do svého soukromí - s tím souvisí například rozvoj chalupaření. Vznikaly také různé zájmové organizace. Režim je stabilizován zejména na venkově, kde se kvůli nedostatku anonymity obyvatelé obávali jakékoliv „protirežimní“ akce. To ale neznamenalo, že lidé pasivně sledovali činnost komunistů. Odpor byl výstižně vyjádřen v občanské iniciativě „Charta 77“. Iničiátoři požadovali zejména dodržování lidských práv a dialog s mocí. Autoři ale striktně odmítali, že se jedná o politickou opozici. Založen byl také „Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných“. To dokazuje, že během 70. let stoupalo znepokojení a lidé vystupovali ze své anonymity⁶⁹. Podobně jako v Bulharsku docházelo ke stranickým čistkám a tzv. prověrkám. Umělci mohli nadále rozvíjet svoji činnost, ale byli neustále pod přísným dozorem. Ze země emigrovalo množství osobností. Díky nim ale existovala alespoň jakési „exilová volnost myšlení“ a v Československu se začala objevovat „zakázaná literatura“. Umělci, ale i sportovci, kteří tehdy emigrovali, jsou dodnes velmi uznávaní.

V Bulharsku k této formě nesouhlasu s režimem nedošlo. Jeden z mála známých případů je spisovatel **Georgi Markov**, který uprchl do Londýna, ale i tam se ho podařilo státní bezpečnosti zavraždit⁷⁰. 70. léta v Československu tedy představovala jakýsi mezičas mezi bouřemi. Po potlačeném *Pražském jaru* a okupaci nikdo neměl energii podniknout další kroky proti režimu, ale v lidech brzy znovu začala hořet touha po radikální změně. Bulharsko bylo naopak plně zaměstnáno národnostními otázkami a snahou být Sovětskému svazu co nejvěrnějším partnerem. Nic ale nebránilo dalšímu rozvoji turistických aktivit.

ROH už naplno organizovalo podnikové zájezdy do zahraničí. Naopak družstevní zemědělci měli zájezdy zprostředkované přes SDR - *Svaz družstevních rolníků*. Každý takový svaz měl tzv. kulturní fond, který financoval obdobné činnosti, například obstarával i bezúročné půjčky na nábytek, na přestavby domů a podobně. Jako příklad uvádím autobusový zájezd do Bulharska JZD Štítná nad Vláří v roce 1975. Zahraničního zájezdu se mohli účastnit pracovníci „za zásluhy“ zhruba jednou za 3 roky. Občas se ale stalo, že o zájezd nebyl zájem a kulturní fond musel nabízet k proplacené rekreaci ještě i kapesné. Dopředu byla stanovena

---

⁶⁹ CUHRA, J. a kol. *České země v evropských dějinách: Díl 4. Od roku 1918*. Praha, 2006. S. 264 - 265

⁷⁰ VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha, 2000. S. 618

destinace, neexistovala tedy možnost výběru. Veškerou organizaci měl na starosti Čedok. Trasa vedla tradičně přes Bulharsko a Rumunsko a po celou cestu byl k dispozici delegát Čedoku. Rekreatanti byli ubytováni v hotelu *Globus* na *Slunečném pobřeží*, kde měli také zajištěnou plnou penzi. Zábava ani program turistů organizovaný nebyl, ale většina se zúčastnila folklorních večerů a také výletů lodí po moři. Prioritou zůstával pobyt na pláži, o další fakultativní výlety zájem nebyl. Turisté hodnotili vše velmi kladně - vybavení hotelu, čistota pláže, žádná kriminalita. Pro děti byla největší atrakcí jízda na oslu a vystoupení ochočeného medvěda. Rozdíl mezi Československem a Bulharskem příliš nevnímali. V 70. letech se však naplno angažovaní komunisté mohli díky ROH podívat i na Kubu.

Jinou formu zájezdu popisuje Helena Ilčeva, která již v 70. letech pracovala jako průvodkyně. V roce 1975 byla delegátem zájezdu zaměstnanců podniku „*Zelenina*“. Jednalo se o autokarový zájezd s 1 noclehem v Rumunsku a cílovou destinací měl být kemp „*Kavacite*“, 4 km jižně od Sozopolu. Zcela podle pravidel tehdejší organizace se ke skupině rekreatantů hned po příjezdu do Bulharska připojil průvodce Balkanturistu. Ten měl na starosti hned několik takových skupin. Bulharští průvodci byli školeni v Burgasu na *Institutu cestovního ruchu* a samozřejmostí bylo, že ovládali jazyk té skupiny, ke které byli určeni. Helena Ilčeva měla povinnost veškeré jeho informace sdělovat své skupině, což byla její hlavní činnost. Další povinností byl doprovod turistů během celé cesty, kdy musela turisty informovat o místech, která právě projíždějí. Rekreatanti byli ubytováni v bungalovech bez sociálního zařízení. To bylo společné pro všechny chatky. Stravovali se v restauraci „*Smokyňa*“ formou polopenze. Jídlo bylo servírované - ještě nebyl zaveden systém dnešních „švédských stolů“. Jídelní lístek však musel být dopředu konzultován s průvodcem. Součástí každé takové rekreace byl „uvítací“ i „rozlučkový“ večer. Jinak zábava pro turisty organizována nebyla, mohli si však vybrat z klasické nabídky fakultativních výletů. K náročnosti turistů říká Helena toto: *„I když byly ubytovací podmínky velmi skromné, z dnešního pohledu absolutně nepředstavitelné, dovolená uběhla vesele, turisté byli spokojeni. Pravděpodobně to bylo proto, že si asi neuměli představit, že by mohli mít i luxusnější ubytování, například na Slunečném pobřeží. Hlavní pro ně bylo slunce, moře, pláž.“*

V 70. letech však nebyly výjimkou speciálně vypravené vlaky turistů, na které čekal na nádraží autobus s bulharským průvodcem, který je doprovodil na místo pobytu. Některé skupiny byly ubytované dokonce v soukromí, na tzv. privátech. Jednalo se o byty v panelových domech, například v Burgasu, které původní majitelé vždy na léto pronajímali. Byty byly na různé úrovni, někdy se jednalo pouze o jeden pokoj. Rekreatanti se stravovali

společně v restauraci. Helena Ilčeva je přesvědčena, že zájezdy byly zorganizovány dobře a úroveň delegátských služeb byla vysoká. Hůře byla hodnocena úroveň stravy – turisté si často vozili nějaké jídlo s sebou, neboť i v obchodech byla možnost výběru značně omezená. Běžnou záležitostí se stávají turistické průvodce. Průvodce z roku 1972⁷¹ však příliš turistům směřujícím na pobřeží příliš užitečný být nemohl. Ohledně turismu nám sděluje pouze informaci, že v roce 1970 navštívilo Bulharsko 200 000 československých turistů a předpokládá se, že o 5 let počet stoupne o dalších 100 000 osob. Nejvíce pozornosti je věnováno hospodářské a ekonomické situaci v zemi, obšírně je také popisována sociální péče a práce. Autor očividně silně věří komunistické ideologii, proto je celý průvodce postaven na pozitivních a kladných informacích ze všech odvětví - ekonomických, politických i kulturních. Opět se setkáváme s ideologickým fenoménem - všechno je „nej“. O vzájemných vztazích autor uvádí: „Československo - bulharské vzájemné vztahy jsou vybudovány na zásadách upřímného přátelství a socialistického internacionalismu a v tomto duchu se budou i nadále rozvíjet“.⁷²

Dalšího turistického průvodce máme k dispozici z roku 1974⁷³. Stejně jako předchozí průvodce nám ani tento nepodává příliš mnoho informací o pobřeží. Snaží se vytvořit obraz celého Bulharska a je zaměřený spíše na turisty cestující samostatně, bez záštity cestovní kanceláře. Hospodářskou a ekonomickou situaci země přechází téměř bez povšimnutí. Co se turistů týče, uvádí se, že v roce 1960 navštívilo Bulharsko 200 000 zahraničních turistů, v roce 1965 to bylo 1 000 000 rekreatantů, v roce 1970 již 2 000 000 a během dalších 5 let se očekává překročení hranice 5 000 000 zahraničních turistů, přičemž celková kapacita ubytovacích zařízení včetně ubytování v soukromí činí 250 000 lůžek. Potenciální turisté se předem mohou dovědět i ceny: ceny dvoulůžkových pokojů za 1 osobu v roce 1973:

- Hotel I. kat. : 5,5 – 6,2 leva
- Hotel II. kat.: 3,5 – 4,5 leva
- Zděná chata: 2,4 leva
- Dřevěná chata: 2,2 leva
- Soukromý byt: 2 - 4 leva

---

⁷¹ HRUDKA, K. *Bulharská lidová republika*. Praha, Svoboda 1972.

⁷² HRUDKA, K. *Bulharská lidová republika*. Praha, Svoboda 1972. S 52

⁷³ HOCHMAN, V. *BULHARSKO. Průvodce*. Praha, 1974.

Kempinky byly samozřejmě o poznání levnější - 1 osoba platila za 1 den 0,3 – 0,6 leva. Zapůjčení stanu stálo jednotně 0,6 leva⁷⁴. Parkování vozu, motocyklu a podobně bylo zvlášť zpoplatněno. Ve stejném roce bychom pořídili letenku z Prahy do Sofie za 590 Kč. Porovnání našich měn bylo následující:

- 1971: 100 Lv = 615, 38 Kčs devizových⁷⁵
- 1972: 100 Lv = 1237,18 Kčs (100 Kčs = 8,08 leva)
- 1978: 100 Lv = 1136, 30 Kč (100 Kčs = 8,8 leva)

Poprvé se také objevují odborné rady turistům ohledně pobytu na pláži: „... *Pro všestranně zdravé lidi je sluneční lázeň velmi blahodárná, ovšem ani tak nemá na mořském pobřeží trvat první den pobytu déle než 5 až 10 minut. Při delším pobytu na přímém slunci dochází často k nežádoucímu podráždění pokožky, jejímu rudnutí, zánětům a někdy i k bolestivým puchýřům. Další dny slunění zvolna prodlužujte. Tmavé brýle chrání vaše oči před ostrými slunečními paprsky a lehký klobouk nebo slunečník zabraňují přílišnému vysoušení vlasů, popřípadě přímo slunečnímu úžehu. Po jídle odpočívajte aspoň hodinu ve stínu. Nesluňte se a nekoupejte se s plným žaludkem. Po mořské koupeli se osprchujte v pevninské vodě – pokud máte jemnou pokožku, lehce se natřete krémem nebo olejem“.*⁷⁶ V sekci „Popis důležitých a zajímavých míst“ autor popisuje města po celé zemi, ale příliš stručně na to, abychom se o nich dozvěděli něco podstatnějšího. Výjimku tvoří popis letoviska *Družba*, které jsem zmiňovala ještě pod starým názvem *Svatý Konstantin*. *Družba* je vzdálená 10 km severně od Varny, která byla v prvních letech československým turistům známá jako „*Lázně Varna*“. První hotely zde byly budovány již v roce 1948. Průvodce lákal turisty na menší pláže, hřiště, kino a koupaliště s teplou vodou. Spolu s letoviskem *Zlaté písky* čítala kapacita ubytovacích zařízení 20 000 lůžek. Oproti předchozímu průvodci z 60. let nám více přibližuje ubytovací možnosti Primorska, které bylo v 70. letech známé především kvůli mezinárodnímu táboru pro mládež „*Georgi Dimitrov*“ přímo u pláže. Celý komplex tvořily hotely, chaty, stanový tábor a společenské budovy a byl považován za největší tábor v celé Evropě. Ročně zde trávilo léto více než 40 000 mladých lidí. Nedaleko se nacházel také velký autokempink s chatami „*Perla - Stomolovo*“. Poprvé se také objevuje zmínka o středisku *Rusalka*. Jedná se

---

⁷⁴ HOCHMAN, V. *BULHARSKO. Průvodce*. Praha, 1974. S. 36 - 39

⁷⁵ Devizy- jedná se o bezhotovostní finanční prostředky cizí měny. Každý, kdo chtěl odjet do zahraničí, dostal tzv. devizový příslib ten by l potřeba pouze k nákupu západní měn a dinaru, leva se směňovaly volně a tu částku si pak v bance mohl zakoupit. Podmínkou pro výplatu devizových prostředků je předložení vyplněného celního a devizového prohlášení s příslušným kolkem.

⁷⁶ HOCHMAN, V. *BULHARSKO. Průvodce*. Praha, 1974. S. 35

o středisko na kamenitém pobřeží „*Ptačího zálivu*“, 12 km východně od města Kavarna.⁷⁷ Součástí střediska byly chatky, divadlo, bary, sportovní hřiště, jezdecká dráha a centrální budova. V 70. letech byla však *Rusalka* zcela ovládána francouzskými turisty, kteří zde byli ubytováni v 522 moderních vilách. Francouzští turisté měli k dispozici mimo jiné i dětská hřiště nebo přístav pro jachty⁷⁸. Bohatěji je popsáno i *Slunečné pobřeží*. Uvádí se, že celková kapacita letoviska činí 20 000 lůžek v hotelích a chatách. Což by znamenalo, že od roku 1962 se kapacita zvedla o 15 000 lůžek. Turisté si mohli vybrat z široké nabídky večerních akcí: národopisné podniky (Chánův stan, Studánka, Sud, Větrný mlýn...) nebo bar - varieté s hudebním a artistickým pořadem a ruletou. Na pláži byly samozřejmostí odpadkové koše a slunečníky, stejně jako dětské bazény nebo sportovní hřiště. Zatímco předchozí turistické příručky téměř výhradně informovaly o Bulharsku obecně a vyzdvihovaly především jeho úspěchy ve všech odvětvích, tento průvodce se snaží spíše turisty nalákat na bulharské černomořské pobřeží a zjednodušit jim co nejvíce orientaci o cenách, ubytování a také samotný průběh cesty.

Přímo na Černomoří je orientován další průvodce z roku 1975⁷⁹. Autor Vladimír Hochman jej koncipoval na stejném principu jako předchozí z roku 1974 - je tedy zaměřený spíše na samostatně cestující turisty, důraz klade na silniční trasy. O jednotlivých letoviscích nám žádné nové informace nepřináší, spíše se zaměřuje na možnosti různých výletů do okolí. Statistické údaje zůstávají také nezměněné. Mění se pouze ceny. V roce 1975 stojí letenka z Prahy do Sofie 616 Kč, což je o 26 Kčs více než před 2 lety. Nepatrně se také zdražilo ubytování v hotelech I. a II. kategorie, nocleh v hotelu I. kategorie se může vyšplhat až na 10 lv. Ceny ostatních ubytovacích zařízení se během těchto 2 let nemění. Vladimír Hochman také přibližuje systém devizových prostředků. „*Pro Bulharsko vydává směnárna maximálně 21 leva na den a osobu, při zajištěném ubytování (bez stravy) 10 leva, při zaplaceném ubytování a tzv. polopenzi 6,5 leva, při celodenním stravování činí kapesné 3 leva na den (orientační přepočít: 1 lev = 11,36 Kčs)*“⁸⁰. Pokud všechny šeky nejsou použity, mohou se přivést nazpět. Omezená je však hotovost - z Bulharska se nesmí vyvézt více než 50 leva. Bulharské předpisy rovněž zakazují bez povolení vývoz starožitností a uměleckých předmětů, koberců, kožichů, ložního prádla, poštovních známek mléčných a masných výrobků. Clo se

---

⁷⁷ HOCHMAN, V. *BULHARSKO. Průvodce*. Praha, 1974. S. 39

⁷⁸ Rusalka. <<http://www.bgtourinfo.eu/shabla.html>>.

⁷⁹ HOCHMAN, V. *Černomořské pobřeží Rumunska a Bulharska*. Praha, 1975.

⁸⁰ HOCHMAN, V. *Černomořské pobřeží Rumunska a Bulharska*. Praha, 1975. S. 18

platí pouze za vyvážené výrobky, které nejsou bulharského původu. Součástí průvodce je také česko – bulharsko - rumunský slovník. Celkově je Rumunsku věnována stejná pozornost jako Bulharsku.

Ze 70. let máme také komplexní dílo o celém Černém moři⁸¹. „*Černé moře*“ je zaměřeno na všechny sféry související s mořským životem - tedy i fauna a flóra, ekonomické, průmyslové a hospodářské využití, jsou podrobně popsány i zdravotní účinky. Celá kniha je rozdělena podle jednotlivých států, které se nacházejí na pobřeží Černého moře, a dále pak podle konkrétních úseků v dané zemi. Své místo zde samozřejmě našla i kapitola o turistickém ruchu. Autor, Alexandr Vlkánov, v úvodu zmiňuje, že první rekreanti směřovali k Černému moři již na konci 19. století, zejména na severní, východní a západní pobřeží. Domnívá se, že před I. světovou válkou a v meziválečném období k Černému moři směřovali turisté hlavně ze zemí tehdejšího Rakouska - Uherska . Po II. světové válce se však černomořský areál stává cílovou destinací celé Evropy, výjimkou nejsou ani hosté z Asie, Ameriky a Afriky. Bulharské pobřeží rozděluje na 2 části: severní a jižní. Severní část začíná na hranici s Rumunskem a končí u mysu Emine⁸². Jižní část pak končí na hranici s Tureckem. Charakteristickým jevem Bulharska jsou podle Vlkánova zelené prostory mezi moderními komplexy. To je také podle jeho názoru důvod, proč je Bulharsko vyhledávané turisty - umí splnit vysoké požadavky turistů ohledně ubytování a služeb a přitom se rekreanti cítí jako v přírodě - na čerstvém vzduchu, nerušení hlukem. Vlkánov také postupně popisuje nejvýznamnější turistické letoviska 70. let. V souvislosti s letoviskem *Albena* poukazuje na to, že tehdy disponovalo 37 hotely s 10 500 lůžky a 30 restauracemi. Předpokládá se dostavba celého komplexu až na kapacitu 15 000 lůžek. *Zlaté písky* jsou popisovány jako nejstarší komplex, jehož výstavba začala již v roce 1956. V 70. letech bychom napočítali 74 hotelů s kapacitou 15 600 lůžek, 26 restaurací a 6 ubytoven s 1 600 lůžky. Ve vybraných hotelích je také nabídka zimní dovolené. Samozřejmostí letoviska na konci 70. let jsou bary, diskotéky a různé atrakce. K nejstarším komplexům patří také středisko *Družba*. To ale neznamená, že se vývoj letoviska dospěl ke konci. V roce 1977 byl slavnostně otevřen grand hotel „*Varna*“, který se chlubil tím nejmodernějším vybavením - celkem 700 lidí mohlo využít restauraci, mechanu⁸³, bary, noční podniky, kongresovou halu, kavárnu, cukrárnu, sauny, bazény, masáže a podobně. Za největší letovisko 70. let je považováno *Slunečné pobřeží*, které

---

⁸¹ VLKANOV, A. a kol. *Černé moře*. Varna, 1978.

⁸² Mys Emine se nachází nedaleko města Nesebar

⁸³ Mechana - typická stylová bulharská restaurace v tradičním duchu a s národní kuchyní

disponovalo 106 hotely, které čítaly 24 500 lůžek, a 40 restauracemi. Celkem bylo v roce 1976 k dispozici 340 000 lůžek a Bulharsko navštívilo 3 100 000 československých turistů.⁸⁴ Další statistické údaje najdeme také v průvodci z roku 1975⁸⁵, které však odkazují na data z roku 1970. Podle nich mají letoviska *Zlaté písky* a *Družba* společně 87 hotelů - 18 000 lůžek - a 120 restaurací. Samotné středisko *Slunečné pobřeží* disponuje se stejným počtem hotelů, tedy 87, o celkové kapacitě 19 000 lůžek. Hotelům sekunduje 1000 chat a 110 restaurací. V *Albeně* bylo k dispozici 4 000 lůžek a do roku 1975 se předpokládal nárůst až na 10 000 lůžek. Plánovaly se také projekty, které nakonec uskutečněny nebyly - například výstavba obrovského mezinárodního letoviska „*Lazurové pobřeží*“, které se mělo rozprostírat na pobřeží od Burgasu až po Primorsko a mělo zaujmout kapacitu 50 000 lůžek. Zůstalo však jen u projektu. Ve zmiňované oblasti byla vystavěna pouze jedna hotelová vesnice, *Džuni Royal Resort*, která je prezentována jako jedna z nejluxusnějších v Bulharsku. Domnívám se, že výstavba nepokračovala, neboť se jedná o pásmo přírodní rezervace. Toto letovisko by tedy zničilo všechny chráněné písečné duny a močály rezervace „*Ropotamo*“. Porovnáme-li všechny statistické zdroje, je zřejmé, že se údaje příliš neliší. Poslední zmiňovaný průvodce je koncipován jako materiál pro profesionální průvodce. Najdeme zde úryvky typu: „*Ted' se napijeme něčeho dobrého v restauraci Manastirska izba nebo si dáme zmrzlinu v cukrárně Albatros, odkud si prohlédneme pláž. Zajdeme do skalního baru Morjaška srešta (Schůzka námořníků). Do Zlatých písků máme 10km.*“⁸⁶ Průvodce obsahuje mnoho reálií - například i literaturu, stavitelství, lidové pověsti, hudbu a operu, rozhlas a podobně. Část obsažených informací se však výrazně liší od jiných zdrojů. V průvodci se například uvádí, že na mysu Maslen Nos⁸⁷ i v roce 1970 žila kolonie vzácných tuleňů, avšak podle všech jiných zdrojů tito tuleni vymřeli minimálně před 50 lety. Podle názorů autorů bylo také letovisko *Družba* vystavěno již v roce 1946, ačkoliv jiné průvodce zmiňují až druhou polovinu 50. let. Usuzuji, že, informace mohou být zkreslené záměrně - jedná se přece jen spíše o materiál pro průvodce, kteří se mají v popisu práce zaujmout výkladem.

V 70. letech tedy došlo k radikálnímu rozvoji turismu, který dal základy dnešní podobě černomořského pobřeží. Můžeme konstatovat, že se výrazně zvedl standard nabízených

---

⁸⁴ VLKANOV, A. a kol. *Černé moře*. Varna, 1978. S. 369 - 372

⁸⁵ POKORNÝ, R., STAMATOV, S. *Průvodce Bulharskem*. Sofia, 1975. S. 279 – 281.

⁸⁶ POKORNÝ, R., STAMATOV, S. *Průvodce Bulharskem*. Sofia, 1975. S. 279

⁸⁷ Maslen Nos - nachází se u Primorska. Jedná se o skalní výběžek do moře s majákem, který se stal oblíbeným cílem potápěčů. V minulosti zde ztroskotala spousta lodí a v jejich troskách se našly stovky antických amfor. V blízkosti se také nachází „Tulení jeskyně“, kde žili vzácní tuleni.

služeb, ubytovacích zařízení a stravování. Bulharsko již disponovalo nabídkou pro všechny sociální třídy – vybrat si mohly z velkého počtu moderních, luxusních hotelů stejně jako z obyčejných kempů. Turismus byl navíc i štědře podporován státem, který v něm viděl nástroj ekonomického a hospodářského růstu. Své místo si našli i původní obyvatelé, kteří taktéž pochopili potenciál turismu a přizpůsobili se situaci, takže se objevily možnosti ubytování v soukromí a podobně.

3.5 Transport

S vývojem turismu úzce souvisel rozvoj dopravních možností. Po počátečních autokarových zájezdech následovaly železniční, letecké a také zájezdy vlastní dopravou. Doprava vlastním vozem se jeví jako nejkomplicovanější, neboť se muselo počítat s kontrolami na hranicích, platbou cel a v neposlední řadě také s často katastrofálním stavem vozovek. Přesto byl tento způsob pro Čechy docela oblíbený, zejména pro ty, kdo směřoval do kempů, v nichž Čechoslováci tvořili vedle Poláků nejpočetnější zahraniční klientelu. Turistický ruch se však přizpůsobil a v 70. letech už existovala celá řada doporučení na cestu. Za stěžejní událost můžeme považovat plný chod letiště ve Varně a v Burgasu.

Letecká doprava

Potenciál cestovního ruchu v Bulharsku zvyšuje činnost dvou přímořských letišť - ve Varně a v Burgasu. Dříve bylo rozvinuté letiště v Burgasu. Prostor budoucího letiště určili Francouzi již v roce 1927. Jednalo se o francouzskou firmu *SIDNA*, která se postupně transformovala na leteckou společnost *Air France*. Jejich původním plánem bylo postavit rozhlasový vysílač. V roce 1941 však přenechali „*Burgas airport*“ Bulharům. Přítomnost Francouzů je možná překvapivá, ale jejich zájem o Černomoří dokazuje již zmíněný fakt, že si například pronajali celé letoviště *Rusalka*. Tradice francouzsko – bulharských kulturních kontaktů totiž má své kořeny hluboko v 19. století (a také po změnách v r. 1990 se Bulharsko stalo jako první z postsocialistických států členem Frankofonie). V jejich zájmu tedy bylo, aby cestování mělo co nejhladší průběh. Domnívám se, že o burgaské letiště přestali mít zájem v tu chvíli, kdy se Bulharsko postavilo na stranu Německa a stalo se tak fakticky francouzským protivníkem. Ve 40. letech Bulhaři pozvali odborníky z Německa, aby pomohli s modernizací letiště. V prvních letech provozu letiště využívala hlavně nákladní letadla. První dopravní letadlo přistálo v Burgasu v roce 1947. Jednalo se o let Sofia - Burgas. V 50. a 60. letech došlo k další modernizaci, aby se letiště mohlo stát v roce 1970 mezinárodním letišťem, kde přistávaly a vzlétaly stroje ze 45 zahraničních destinací. V dnešní době se jedná o letiště s jednou ranvejí, které v roce 2009 přepravilo 1 704 634 cestujících ze 130 destinací v 58

zemích⁸⁸. Letiště si udržuje výhradně sezónní význam, kdy je hojně využíváno charterovými lety cestovních kanceláří. Mimo sezónu se uskutečňují spíše vnitrostátní lety nebo jedna pravidelná linka do anglického Lutonu.

Obdobný byl i vývoj letiště ve Varně. První letadlo zde přistálo již v roce 1919. Toto poštovní letadlo ze Sofie bylo nadlouho také poslední. Letecký provoz se obnovil až v roce 1947. Můžeme tedy konstatovat, že letecká doprava na bulharské černomořské pobřeží byla zahájena až po válce, nepochybně za výrazné pomoci Sovětského svazu. Oficiálně bylo letiště otevřeno až v roce 1948, orientovalo se však pouze na obchodní lety. Letiště tehdy mělo 4 zaměstnance. Stejně jako v Burgasu i ve Varně byly významné kroky k modernizaci učiněny v 60. letech a v roce 1972 se slavnostně mohl otevřít nový terminál a Varna získala statut mezinárodního letiště. Dnes se jedná o moderní letiště, které v roce 2009 přepravilo 1 220 181 cestujících ze 120 destinací v 57 zemích. Mimo sezónu směřují pravidelné linky do Anglie, Maďarska a Rakouska⁸⁹. Obě letiště jsou na dobrých strategických místech - Varna pojímá turisty ze severních letovisek, zatímco Burgas z jižních. Větší využití letiště v Burgasu můžeme vysvětlit tím, že Burgas má větší tradici co se týče průmyslu, obchodu a hospodářství a je obecně chápán jako dopravní uzel. Domnívám se, že větší nárůst cestujících bude i nadále zaznamenávat Burgas, neboť přímořská letoviska se v současnosti rozšiřují spíše jižním směrem. Přesné statistické údaje letišť v Burgasu a ve Varně nejsou k dispozici, neboť ve všech datech jsou obsaženy i výsledky výkonnosti letiště v Sofii. Podobně nemáme také informace o vývoji ceny letenek. Podařilo se pouze zjistit, že v roce 1973 stála letenka z Prahy do Sofie 590 Kčs, v roce 1975 616 Kčs, z Prahy do Varny 772 Kčs. O letecké dopravě nás informuje i průvodce autora Ivana Borova. Uvádí, že přes hlavní sezónu, tedy od června do září, jsou zavedeny pravidelné linky (rok 1973): z Prahy do Varny můžeme letět vždy v sobotu a v neděli za 760 Kčs. Z Prahy do Sofie každý den za 590 Kčs.⁹⁰

Železniční doprava:

Železniční doprava mezi Československem a Bulharskem byla zpočátku nejrozšířenější. Stejně jako letecká doprava byla i železniční síť vybudována po válce, tedy ve 40. letech. Důvod, proč byla na cestě z ČSR do Bulharska železnice nejpoužívanější, je třeba hledat v nabídce služeb Čedoku - už bylo řečeno, že Čedok se zpočátku orientoval hlavně na železniční dopravu. Pravidelné a přímé spojení Československo - Bulharsko ale neexistovalo

---

⁸⁸ Bourgas airport. <http://www.bourgas-airport.com/Airport/History/tabid/138/language/en-US/Default.aspx>

⁸⁹ Varna airport. <http://www.varna-airport.com/Airport/History/tabid/138/language/en-US/Default.aspx>

⁹⁰ BOROVI, I. a kol. *Cestujeme do Bulharska*. Bratislava, 1973. S. 174

- Praha byla na trase mezinárodního rychlíku „Panonia“: Stockholm – Berlín – Praha – Budapešť – Bělehrad - Sofie. Ceny jízdenek ve II. třídě rychlíku v roce 1973 byly následující:

- Praha - Sofie: 243 Kčs
- Praha – Varna: 223 Kčs
- Praha – Burgas: 238 Kčs
- Lehátko stálo: 42 Kčs⁹¹

Průvodce „Cestujeme do Bulharska“⁹² uvádí ještě další železniční spoje: „Transdanubius“: Praha – Havlíčkův Brod - Bratislava – Komárno – Budapešť – Curtici – Bukurešť – Burgas. Dalším možným spojením byl „Nord - Orient“ na trase: Varšava – Petrovice u Karviné Púchov - Štúrovo – Chitila – Varna.

Přes léto však byly vypravovány speciální vlaky pro turisty, kde už byl k dispozici turistům delegát. Železniční dopravu hojně využívaly rodiny s dětmi. Vlak stavěl jen minimálně, například aby si cestující doplnili zásoby vody. Z nádraží ve Varně nebo v Burgasu už byli turisté odváženi na místo pobytu autobusem.

Autodoprava:

Od 70. let se všechna odvětví turismu přizpůsobují turistům, kteří do Bulharska cestují samostatně vlastním vozem. Turistické příručky podrobně popisují všechny možné trasy, ceny pohonných hmot a možná úskalí během cesty. Německá odnož Balkanturistu vydává také jazykovou konverzaci zaměřenou právě na sféru autodopravy⁹³. Příručka „Konverzační příručka pro auto – moto - turisty“ obsahuje slovíčka a fráze v 7 jazycích. V úvodu se píše: „Používejte příručky nejen v hovoru: vyhledejte potřebný Vám výraz ve Vaši řeči a ukažte patřičný výraz v té které řeči potřebujete. Váš společník vyhledá patřičnou odpověď ve své řeči a ukáže Vám ji ve Vaši řeči.“ Česká část však působí dost nejistě - věty i jednotlivé výrazy jsou formulovány křečovitě a objevuje se zde i množství gramatických chyb. O český překlad se postarala M. Hermova, ale těžko soudit, zda se jedná o rodilou českou mluvčí. V publikaci najdeme kapitoly s běžnou každodenní konverzací, ale ústředním tématem je automobilismus. Vychází se samozřejmě z toho, že cílovou skupinou jsou samostatně cestující turisté a podle toho jsou zvoleny fráze. V automobilové části jsou zmíněny velmi odborné výrazy, například kloubový hřídel, škrťící klapka, kabelová svorka a podobně. Dozvíme se také, jak třeba nahlásit krádež vozu nebo jak docílíme prodloužení turistického víza. Průvodce autora Vladimíra Hochmana informuje o dopravních předpisech a cenách

⁹¹ HOCHMAN, V. *BULHARSKO průvodce*. Olympia, Praha, 1974. S. 36

⁹² BOROVIČKA, I. a kol. *Cestujeme do Bulharska*. Bratislava, 1973. S. 172

⁹³ U příručky není možné získat bibliografické údaje. Patrně je pouze to, že byla vydána v Sofii

pohonných hmot. Upozorňuje také na všechny náležitosti pasové kontroly. V roce 1975 byli muži povinni na požádání předložit také potvrzení o odevzdání vojenského průkazu. Odběr pohonných hmot byl podmíněn koupí talonu buď přímo v Bulharsku, nebo v Československu u cestovních kanceláří Čedok a Autoturist. Cena poukázky na 10 litrů se pohybovala v rozmezí od 17,30 Kčs do 28,10 Kčs. Ivan Borov podotýká, že klienti Balkanturistu, kteří mají zajištěnou plnou penzi, dostávají benzín bezplatně v následujícím množství:

- při pobytu od 10 do 14 dní: 50 litrů
- při pobytu od 15 do 20 dní: 75 litrů
- při pobytu nad 20 dní: 100 litrů.⁹⁴

Došlo-li k poruše vozidla, bylo možné využít bezplatně služeb „Silniční pomoci“. Silniční pomoc byla k dispozici na všech hlavních silnicích a klienti platili pouze součástky. Součástí průvodců ze 70. let již byly i návrhy možných tras. Některé ukazovaly ty nejkratší cesty, u jiných se jednalo spíše o jakousi okružní jízdu s popisem míjených pamětihodností a zajímavostí. Směry můžeme rozdělit na severní - přes Rumunsko, a jižní - přes Srbsko a respektive Makedonii. Dělicím bodem je Budapešť.

V současné době využívá většina turistů leteckou dopravu, i když cestovní kanceláře znovu vydávají speciální katalogy s nabídkami ubytování konkrétně pro turisty s vlastní dopravou, například *CK Alexandria*. Jedním z důvodů může být finanční krize z roku 2009. *CK Alexandria* totiž nabízí pro turisty s vlastní dopravou výhradně ubytování v apartmánech s kuchyňským koutem. Celková cena dovolené tak rapidně klesá – vezmeme-li v úvahu, že v autě cestují například 4 lidé, kteří si s sebou vezou i základní potraviny. Ušetří se tak za letenky i třeba za polopenzi v hotelové restauraci. Dovolenu u moře si tak může dovolit i rodina s podprůměrným příjmem. Přes léto 2008 byly zavedeny také pravidelné autobusové linky společnosti *Student Agency* z Prahy do Sofie. Do roku 2009 byla hojně využívána letecká nízkonákladová společnost *Sky Europe*, u které ani přes hlavní sezónu cena zpáteční letenky nepřekročila hranici 7000 Kč. Společnost však v létě 2009 zkrachovala. Nevýhodou charterových letů je jejich poměrně vysoká cena letenky - často se vyšplhá až na hodnotu samotného pobytu. Turisté cestující vlastním vozem většinou nezmiňují žádné negativní zkušenosti kromě špatného stavu vozovek. Cesta autem trvá průměrně 20 hodin, autobusem 25 hodin, letadlem 2 hodiny. U železniční dopravy záleží na návaznosti vlaků. Musíme

---

⁹⁴ BOROVI, I. a kol. *Cestujeme do Bulharska*. Bratislava, 1973. S. 177

počítat s přesedáním minimálně v Bělehradu a v Sofii, neboť neexistuje žádný přímý spoj. Doba cesty se tak vyšplhá průměrně na 35 hodin.

3.6 80. léta – období zvrátů

80. léta se stávají desetiletím politických změn, které měly výrazný dopad na československo - bulharské turistické vazby. Vedení v SSSR se ujal Michail Gorbačov a ve všech satelitních státech stoupal neklid. Státy požadují více svobody, režim dostává trhliny. V některých zemích bloku se přestala propagovat sovětská propagandistická hesla a došlo postupně k mírné orientaci na západ. Můžeme říci, že režim byl demystifikován. Všechny opoziční akce a národnostní rozbroje byly potlačovány násilím, kterého se obával i sám Gorbačov - domníval se, že násilí povede k rychlejšímu rozpadu Svazu. „*Gorbačov hájil zásadu nevměšování se do vnitřních záležitostí ostatních komunistických států a dával na srozuměnou, že Sovětský svaz musí řešit vlastní problémy a má zájem na co nejlepších vztazích k Západu, což znamenalo, že v případě vnitřních potíží nemohou vůdci východoevropských států počítat se sovětskou pomocí.*“⁹⁵

V Československu získala zásadní význam petiční akce „*Několik věř*“, kterou podepisuje neuvěřitelných 40000 občanů⁹⁶. V Československu se závěrečným bodem nepokojů stává zvolení Václava Havla prezidentem nového, svobodného státu. Bulharsko bylo až do 10. 11. 1989 v rukou Todora Živkova, který až do odvolání lpěl na jeho vlastní verzi „*přeměny*“ státu, která se již dlouho jevila jako neúspěšná. Živkov se snažil získat podporu mimo jiné tím, že začal poukazovat na menšiny žijící v Bulharsku a trval na násilné asimilaci zejména turecké menšiny. Jako reakce na všechny Živkovovy nedůsledné reformy a nařízení začaly v Bulharsku vznikat legální nebo pololegální opoziční skupiny, z nichž můžeme jmenovat například *Výbor na obranu lidských práv*, *Výbor na ochranu náboženských práv*, *svobody svědomí a duchovních hodnot* nebo *Nezávislý odborový svaz*. Skupina opozičních politiků vznikla také přímo v jádru BKS a právě oni stáli za postupným odstraněním Živkova ze všech funkcí.⁹⁷ Opozice v Bulharsku však nedokázala spojit své síly - podobně jako se to podařilo v Československu *Občanskému fóru*.

Během 80. let byly zájezdy i nadále organizovány odbory. S polevujícím ideologismem však právo na rekreaci měli i „*obyčejní*“ lidé, kteří už nebyli vybíráni za zásluhy, ale účastnili se z prostého zájmu. Počet turistů z Československa tak nadále stoupal. Ačkoliv jsem neobjevila

⁹⁵ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 361

⁹⁶ CUHRA, J. a kol. *České země v evropských dějinách: díl čtvrtý od roku 1918*. Praha, Litomyšl, 2006. S. 295 - 298

⁹⁷ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha 2000, s. 362- 363.

prameny, které by dokládaly další vývoj, domnívám se, že došlo spíše ke stagnaci. Důvody mohly být následující: v 70. letech došlo k obrovskému boomu, co se týče výstavby nových hotelů, zlepšování služeb a celkové nabídky. Nepředpokládám tedy v 80. letech výrazný pokrok. Další příčinou mohla být i velmi špatná ekonomická situace země. To by potvrdovala i domněnka Miroslava Tejchmana, který uvádí, že Gorbačov byl po svém nástupu velmi nespokojen s ekonomickými a hospodářskými výsledky země a odmítl Bulharsku poskytovat další finanční pomoc⁹⁸. Bulharsko tedy muselo žádat o půjčky v západních bankách, což vedlo k dalšímu zadlužení země. Sami Bulhaři vzpomínají na to, že i když se v této době dostali k moři, nic z nabízeného zboží si nemohli koupit, neboť se prodávalo v tzv. Korekomech⁹⁹ pouze za zahraniční měnu. Tou Bulhaři nemohli disponovat, neboť neměli povolení vycestovat ze země.

V 80. letech už bylo běžné, že potenciální rekreatanti si u odborů mohli zájezd vybrat – tedy hlavně dopravu. Letecký zájezd stál 2100 Kčs, autobusový 1800 Kčs.¹⁰⁰ Oblíbeným se stává kemp *Kavacite*, který se dodnes nachází nedaleko Sozopolu. Turisté, kteří jej navštívili v 80. letech, jej hodnotí velmi kladně. Pozastavují se však nad špatnou hygienou - hlavně na sociálních zařízeních na pláži. Výjimkou nebyly časté střevní potíže, které si tehdejší turisté vysvětlovali špatnou kvalitou vody. Stravovali se zejména v restauracích. Z nabídky výletů využívali hlavně výlet na lodi do Nesebaru nebo autobusem do Burgasu. O Bulharsku se všichni vyjadřovali pozitivně - zejména přirozené pláže a neporušenou přírodu. Je třeba mít ale na paměti, že v 80. letech už se jedná o novou generaci, která neměla vůbec žádnou možnost srovnání. Jsem přesvědčena, že rozdíl mezi 60. a 80. lety musel být markantní, zvláště ve sféře výstavby hotelů, které zajisté zasahovaly stále více do přírody. Proto se domnívám, že turista z 60. let by v 80. letech rozhodně nemluvil o neporušené přírodě, přestože nejbližší okolí hotelů bylo velmi vkusně upravováno a pečlivě udržováno.

O bližší organizaci oblíbeného kempu *Kavacite* informuje Helena Ilčeva, která zde v 80. letech působila jako delegátka. Kemp *Kavacite* patřil v 80. letech k jednomu z největších. Majoritní klientelu tvořily československé a německé podniky. Přímo v kempu se nacházela kancelář Balkanturistu, která byla rozčleněna na sektor německý, československý, polský a maďarský. Vedoucím sektoru byl vždy průvodce, který ovládal jazyk toho konkrétního sektoru. Průvodce měl vůči turistům běžné povinnosti - vyzvednut je na letišti nebo nádraží,

---

⁹⁸ TEJCHMAN, M., LITERA, B. *Moskva a socialistické země na Balkáně 1964- 1989*. Praha 2009. S. 141

⁹⁹ Korekom- obchod, kde jako platidlo nebyla přijímána bulharská měna nýbrž pouze západní valuty. Funguje na stejném principu jako československý Tuzex – zahraniční zboží je prodáváno za bony.

¹⁰⁰ Jedná se o údaje pamětníků, kteří v 80. letech Bulharsko navštívili.

organizaci uvítacích a rozlučkových večírků, řešení případných problémů s ubytováním nebo stravováním. Turisté byli omezováni tzv. limitem – jedná se o maximální částku, kterou mohl turista denně utratit za stravu. Průvodce si vedl speciální knížku, kam zapisoval cenu snídaně, oběda nebo večeře jednoho člověka. Tato suma pak byla vynásobena počtem turistů v jedné skupině. Průvodce tedy musel vědět přesně ceny všech jídel (to bylo servírované, stále neexistovala strava ve formě „švédských stolů“). Limit se sledoval po celou dobu rekreace a poslední den se provedla tzv. rekapitulace konzumace. Průvodci nesměli překročit celkový limit o více než 5 leva. Každý turnus určitého závodu měl vždy určeného vlastního představitele, který měl za úkol komunikaci s průvodci. K tomu zde byl celé léto k dispozici také delegát každého podniku. Turisté bydleli buď v chatkách (bungalovech) nebo ve stanovém táboře. Takový tábor tu měly některé podniky vystavěné třeba i na celé léto a jeho součástí byla stanová kuchyně s kuchařem, kde si mohli turisté vařit. Ačkoliv zde ještě nepůsobili animátoři v dnešním smyslu slova, byla zde pověřená osoba, která měla na starosti kulturu a zábavu celého tábora. Pořádaly se tak nejrůznější akce typu „*Miss a Mistr pláže*“, sportovní turnaje nebo obyčejné diskotéky. Kromě ubytování v kempech bylo samozřejmě i ubytování v hotelech nebo na privátech. V některých případech měli turisté na privátech možnost snídaně, obědy a večeře měli zařízené v restauracích přímo na pláži. Kombinovaná mohla být i doprava - jsou známy případy, kdy čeští turisté jeli autobusem do Bratislavy a až odtud pak letecky do Burgasu. Co se týče pláží, nikdo z dotázaných si nevzpomíná na pobřežní hlídku, pouze na vyvěšené vlajky, které měly informativně - bezpečnostní funkci. Nuda pláže se pomalu stávaly součástí každé pláže, v mnoha případech však ještě byly odděleny plechovými zábranami. Z 80. let máme k dispozici pouze jeden turistický průvodce, autorem je opět Vladimír Hochman. Díky němu získáváme přímé srovnání 70. a 80. let. Změnily se zejména ceny služeb. Vlák na trase Praha – Varna, který v roce 1973 stál 223 Kčs, stojí v roce 1983 349,50 Kčs¹⁰¹. Cena letenky z Prahy do Varny se v roce 1982 vyšplhala na 1085 Kčs, o 10 let dříve bychom zaplatili 772 Kčs. Tento průvodce je koncipovaný obdobně jako předchozí – jsou popsána stejná místa a letoviska. Například v sekci „Ubytování“ autor stále odkazuje na kanceláře Balkanturistu, přestože si myslím, že v 80. letech už bylo dostupné nepřeberné množství nabídek ubytování v soukromí.

V 80. letech počet turistů ještě rostl. Podle Heleny Ilčevy v roce 1984 navštívilo Bulharsko 6 100 000 turistů, v roce 1988 počet vzrostl na 8 300 000 turistů.

---

¹⁰¹ HOCHMAN, V., MAXA, P. *Bulharsko*. Praha, 1983. S. 46

4. Turismus po roce 1990

4.1 90. léta – desetiletí modernizace

Počátkem 90. let se politické cesty Československa a Bulharska definitivně rozdělily. Obě země začaly ztrácet kontakt mezi sebou a vydaly se opačným směrem. Jaroslav Cuhra tuto tendenci vysvětluje takto: „...*Naopak i absolutní nepřítomnost ochoty komunistického režimu k reformám, společná například v Československu a Rumunsku, mohla vyústit ve velmi různé politické trajektorie – v prvním případě vládly až do roku 1998 pravicové kabinet, které přinejmenším v úvodní úspěšně dohnaly reformní náskok Polska a Maďarska, zatímco politiku v Rumunsku, podobně jako v dalších státech na Balkáně, nadlouho ovládla exkomunistická elita a její nacionálně populistické ideologie.*“¹⁰² V Bulharsku skutečně vyhráli první volby v roce 1990 socialisté. Jiří Vykoukal je toho názoru, že vývoj na Balkáně je od střední Evropy odlišný z toho důvodu, že „balkánské“ Bulharsko v sobě nemá svobodu tolik zakořeněnou jako středoevropský prostor. Proto zde uspěli postkomunisté¹⁰³. S Jaroslavem Cuhrou se shodne i Jan Rychlík: „*V Bulharsku v prvních svobodných volbách antikomunistická opozice neuvítězila. Proto na rozdíl od ostatních postkomunistických států první volby nejenže nepřinesly uklidnění a přesunutí těžiště politických akcí z ulice do parlamentu, ale naopak znamenaly vystupňování nátlakových akcí opozičního SDS.*“¹⁰⁴

Domnívám se, že z hlediska analyzovaného problému nejpodstatnějším rysem tohoto období je skutečnost, že politická orientace státu přestala mít zásadní vliv na ekonomickou činnost obyvatelstva a tím i na cestovní ruch. Daleko závažnější byly důsledky přechodného období, které v Bulharsku vedly k daleko většímu propadu výkonnosti ekonomiky a prakticky úplnému rozpadu ekonomických struktur než v České republice. Téměř celých 10 let, od roku 1989 do roku 1999 se Bulharsko zmítá v ekonomických a hospodářských problémech, které vyvrcholily v roce 1996. Tehdy se kurz amerického dolaru během pár měsíců zvýšil ze 79 leva na 89, pak na 487 leva a během ledna 1997 dosáhl 1000 leva. Následkem byly obrovské demonstrace, neboť úspory obyvatel byly zcela znehodnoceny. Ekonomická situace se ustálila až v roce 1999. „*Stabilizace měny, posílená s platností od 5. července 1999 ještě denominací bulharského leva v podobě „škrtnutí“ třech nul a vydáním „nového“ leva (v poměru 1000 starých za jeden nový, který je roven jedné německé marce), otevřela možnost pro lepší příliv*

¹⁰² CUHRA, J. a kol. *České země v evropských dějinách*. Díl 4. Od roku 1918. Paseka, 2006. S. 299.

¹⁰³ VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha, 2000. S. 731

¹⁰⁴ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. S. 367.

Bulharsko bylo rozděleno na *modré* – SDS (Svaz demokratických sil) a *červené* BSS (Bulharská socialistická strana)

*zahraničních investic.*¹⁰⁵ Bulharsku se v těchto letech také dařilo začleňování do celoevropských institucí. 1. 1. 2008 se stalo právoplatným členem EU a snaží se co nejdříve přijmout euro. Leva je navázáno na euro fixním kurzem 1 EUR = 1,955 leva. Bulharsko také úspěšně plní maastrichtská kritéria – schodek rozpočtu veřejných financí v roce 2009 tvořil deficit pouze 0,3 % a Bulharsko je v tomto směru mnohem úspěšnější než Česká republika.¹⁰⁶ Ekonomická situace postkomunistických zemí se také stala předmětem zkoumání sociologů, díky nimž získáváme přímé srovnání mezi Českou republikou a Bulharskem. Například v roce 1989 bylo procento zaměstnaných ve věku 15 až 59 let v Bulharsku 82%, v České republice 87%. V roce 2004 se již Bulharsku jednalo o 59% a v České republice 70%. Změnila se také reálná mzda – jestliže v roce 1989 byl základ v obou zemích 100, v Bulharsku tento základ klesl v roce 2004 na 55, zatímco v České republice stoupl na 137. Rozdílná je také zaměstnanost v různých sektorech: v roce 2006 pracuje v průmyslu v Bulharsku 27,6%, v ČR 37,6%. V zemědělství je zaměstnáno v Bulharsku 20,6 %, v České republice je toto číslo o hodně nižší – pouze 3,7%. Ve službách pracuje v Bulharsku 51,8%, v České republice 58%.¹⁰⁷

Rozpad sovětského bloku měl za následek výrazný odliv československých turistů z Bulharska. Lidé si v tomto směru začali uvědomovat svoji svobodu a směřovali do zemí, kam dříve jet nemohli. Dá se říci, že letní dovolená u moře v Bulharsku byla jedním ze symbolů socialistické éry. Turisté se nechtěli vracet na místo, kam dříve jezdívali často z povinnosti. Statistický vývoj počtu turistů přibližuje Helena Ilčeva: ještě v roce 1990 navštívilo Bulharsko 10,3 milionu turistů. V roce 1992 však již celkový počet drasticky klesl na 6,1 milionu návštěvníků. Nejenže se snížil počet turistů, ale také počet noclehů. Změnily se také cíle turistů: jestliže v 80. letech přijelo do Bulharska 2,6 – 2,7 milionů návštěvníků za účelem turistiky a dovolené, v 90. letech počet klesl na pouhých 540 000 rekreantů. V letech 1994 – 95 počet opět začal strmě stoupat, o což se zasloužili zejména turisté z Rumunska a bývalé Jugoslávie. Můžeme konstatovat, že podíl „západních“ turistů klesal, zatímco podíl turistů ze sousedních zemí výrazně stoupl - tvořili až 61% z celkového počtu.

Další velkou změnu znamenala decentralizace ekonomiky a následná privatizace, která se nápadně dotkla i cestovního ruchu. Na počátku 21. století prakticky celý resort cestovního ruchu přešel do soukromého vlastnictví – dnes je v soukromých rukách 96% celkové

¹⁰⁵ RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha 2000. S. 378

¹⁰⁶ Bulharsko chce zavést euro v roce 2013. <http://icertifikaty.eu/novinky/bulharsko-chce-zavest-euro-v-roce-2013.html>

¹⁰⁷ CERAMI, A. New Social Risks in Central and Eastern Europe: The Need for a New Empowering Politics of the Welfare State. In *Sociologický časopis* 6, 2008, s. 1089 – 1095.

kapacity. S tím souvisel i výrazný rozvoj rodinného hoteliérství. Zároveň však postupně zanikaly kempy, které do soukromého vlastnictví nepřešly. Během 90. let se začal zvyšovat standard ubytovacích zařízení. Hotely procházely rekonstrukcí, modernizovaly se. Součástí hotelů se stávaly SPA centra, fitness centra, bazény, tenisové kurty a podobně. Jsem toho názoru, že je to následek privatizace – podnikatelé se stali konkurenty a začal boj o klienta. Jednou z možností, jak získat prostředky na rekonstrukci vlastního hotelu, byla spolupráce s některou velkou cestovní kancelář. Ta se finančně podílela na modernizaci ubytovacího zařízení a za to zde pak mohla výhodně ubytovávat své klienty.

Velmi charakteristickým rysem rozvoje na bulharském černomořském pobřeží od poloviny 90. let je téměř nekontrolovatelný nárůst ubytovacích kapacit, jež umožnila pravděpodobně do značné míry šedá ekonomika. Investice do turistického ruchu se považovaly za velmi výhodné, očekávala se od nich velmi rychlá návratnost, což však vedlo k tomu, že v jednotlivých černomořských letoviscích narostl počet lůžek do takové míry, že výrazně zhoršil elementární podmínky pro dovolenou a odpočinek. Stavějí se především luxusní ubytovací kapacity, ale další předpoklady (rozsah a čistota pláží, možnosti dalších aktivit, zničení parkových a jiných zelených ploch, služby apod.) velmi rychle svou úroveň snižují, takže se standard hotelů míjí s cílovou skupinou (náročnější hosté prakticky do Bulharska dnes nepřijíždějí). Dnes není výjimkou, že hotely tvoří až pět řad souběžných s pobřežím, klasická malá přímořská městečka se rozšiřují směrem do vnitrozemí, přičemž nejvzdálenější hotely a penziony vlastně nemají klientelu, zatímco do infrastruktury se investovalo jen velmi málo nebo vůbec ne. Tak se prohlubují problémy jak s dopravou (mezi letovisky, uvnitř letovisek, na stále vzdálenější pláže, nedostatek parkovacích míst), tak i se zásobováním např. pitnou vodou a udržením odpovídající úrovně dalších služeb (nekontrolovaný růst pouličních tržišť, malá kontrola hygienických podmínek prodeje apod.). Prakticky nenávratně zmizela hlavní přednost bulharských černomořských letovisek – totiž to, že vždycky to byly oázy uprostřed netknuté přírody, dnes jsou to spíše betonová a asfaltová města tu blíže, tu dále pláží. Přesto se však opětovný zájem českých turistů o Bulharsko začal projevovat právě ve 2. polovině 90. let. Na Bulharsko se totiž začínaly specializovat některé české cestovní kanceláře a opět se také na trhu objevily jazykové příručky. Například *Bulharština- praktický jazykový průvodce*¹⁰⁸. Porovnáme - li jej s předchozími příručkami, je evidentní změna myšlení společnosti. Zjevná je volnost, svoboda, touha bavit se. V kapitole *Tanec* například můžeme

---

¹⁰⁸ RAEV, I., RAEVOVÁ, N. *Bulharština- praktický jazykový průvodce*. Bučovice, 1998.

najít tyto fráze: „ - *Libíš se mi. – Pojdme někam, kde budeme sami. – Polib mne.*“¹⁰⁹ Veškerý obsah je určen skutečně pro turisty, u kterých se nepředpokládá, že budou nuceni samostatně řešit jakékoliv problémy. Veškeré uvedené fráze jsou skutečně „konverzační“ a nepředpokládají příliš hluboký zájem o Bulharsko.

Už bylo řečeno, že v 90. letech vznikla řada cestovních kanceláří, z nichž mnohé působí úspěšně na trhu dodnes, například *Čedok, Fischer, Alexandria, Krasim tour, Firo tour* nebo *Ancora*. Už v těchto raných letech existence budovaly cestovní kanceláře své marketingové strategie, jež se profilyvaly podle typu zákazníků. V katalogu cestovní kanceláře *Alexandria*¹¹⁰ z roku 1994 jsou uvedeny následující slevy pro zákazníky:

1. Účastnická sleva

Tuto slevu ve výši 4% z výše uvedených cen může získat každý zákazník, který již s naší CK strávil alespoň jednu svou dovolenou.

2. Časová sleva

Poskytuje se každému zákazníkovi při zakoupení zájezdu a zaplacení plné ceny v následujícím časovém předstihu:

- 4 měsíce před započítáním vybraného turnusu 4%
- 3 měsíce před započítáním vybraného turnusu 3%
- 2 měsíce před započítáním vybraného turnusu 2%

V dnešní době mohou taktéž klienti uplatnit časové slevy, ale systém účastnických slev je mnohem rozšířenější a zákazníci je mohou využít třeba i ve formě šeků. Nejvěrnější klienti pak mají právo na individuální transfer z letiště nebo na vyšší úroveň ubytování. Z 90. let máme k dispozici také první katalogy cestovní kanceláře *Alexandria*. Od těch dnešních se liší zejména grafickým zpracováním. Díky těmto katalogům je možné zmapovat růst cen. Budu slevovat cenu za 11 – 12 denní pobyt v hotelu *Tišina* v Primorsku, letecky Praha – Burgas – Praha¹¹¹:

- rok 1994 – 8 790 Kč (cena je uvedena bez letištních poplatků a pojištění)
- rok 1996 – 9 990 Kč (včetně letištních poplatků a pojištění)
- rok 1998 - 11 490 Kč

¹⁰⁹ RAEV, I., RAEVOVÁ, N. *Bulharština- praktický jazykový průvodce*. Bučovice, 1998. S. 310

¹¹⁰ CK Alexandria – založena v roce 1993 Ing. Alexandrem Pavlovem. Od roku 1994 se soustředila na letecké zájezdy. V dnešní době je považována za největšího touroperátora v České republice na destinace v Bulharsku svoji působnost však čile rozšiřuje i do Řecka, Itálie, Turecka a Egypta.

¹¹¹ Hotel *Tišina***+ patří k jednomu z nejstarších hotelů v Primorsku a v současné době je nabízen pouze klientům CK Alexandria. Uváděné ceny se vztahují k období v rozmezí od 4.7 do 19.7.

- rok 2006 – 12 990 Kč (cena je uvedena bez letištních poplatků, palivového příplatku a pojištění)
- rok 2010 – 13 870 Kč

Pro příklad uvádím, že v roce 1994 bylo možné zakoupit obdobný, avšak autokarový zájezd za 5 990 Kč na 16 dní.

Destinace v Bulharsku byly jedním ze stěžejních bodů všech zmíněných cestovních kanceláří. Důvodem mohl být fakt, že nově vzniklí touroperátoři chtěli vsadit na jistotu, která je známá jak jim, tak lidem. Obě strany dobře znaly toto prostředí, sázely tedy na jistotu. Zatímco například Chorvatsko zažívalo v 90. letech cestovatelský boom, na černomořském pobřeží se i nadále usilovně pracovalo na zvyšování úrovně ubytovacích kapacit. Od poloviny 90. let se rapidně zvyšuje počet hotelů III. a IV. kategorie, zatímco hotely nižší kategorie pomalu ustupují.

4.2 Současný cestovní ruch v Bulharsku

Můžeme říci, že definitivně se čeští turisté vracejí do Bulharska od konce 90. let. Důvodů může být hned několik:

- Starší generace se vrací z nostalgie, chtějí znovu vidět místa, která navštívily v době socialismu. Cesta do Bulharska je navíc poměrně rychlá – let trvá pouze 2 hodiny, což je rozhodně pohodlnější než třeba autokarový zájezd k moři do Chorvatska. Většina cestovních kanceláří také nabízí speciální nabídku pro seniory – zájezd mimo hlavní sezónu. Výhodou je samozřejmě o poznání nižší cena, větší klid v letoviscích a příznivější klima. Psychologicky také určitě na seniory působí fakt, že se nemusí obávat jazykové bariéry.
- Mladé generace v Bulharsku určitě hledají všude proklamované nízké ceny a všudypřítomnou zábavu – noční kluby, sportovní vyžití. Mladí turisté také nemají příliš vysoké nároky na ubytování. Hojně tedy využívají nabídky „no name“ – klienti jsou o přesném místě ubytování informováni až při odletu. Pro turisty je to finančně výhodnější. Cestovní kancelář jim přidělí ubytování podle aktuálních volných kapacit, při čemž musí být dodrženy základní podmínky klienta.
- Rodiny s dětmi taktéž jistě ocení příznivé ceny oproti Chorvatsku. V Bulharsku jsou navíc pro děti ideální pláže – písčité a mírným vstupem do moře. V každém letovisku jsou také četná dětská hřiště a atrakce. Děti jsou obecně finančně velmi zvýhodňovány – často platí pouze letenky a platí pro ně další slevy – v Primorsku například vstup zdarma do aquaparku pro klienty *CK Alexandria*.

Zhruba od roku 2000 si zvýšeného zájmu o Bulharsku všimla i média. V denním tisku se začaly objevovat články o letoviscích, doporučení i varování. Obecně se shodovaly na tom, že Bulharsko láká především nízkými cenami, poměr kvality a ceny je zde velmi vyrovnaný. Bez povšimnutí nezůstaly ani nákladné rekonstrukce a modernizace mnoha objektů. Autoři článků oceňovali především rozvoj velkých letovisek, která se svými možnostmi mohou rovnat známým střediskům v tradičních letních destinacích jako je například Itálie nebo Španělsko. Upozorňují však, že pokud někdo touží po klidných oblastech s nezastavěným pobřežím, je třeba zavítat více na jih, směrem k tureckým hranicím. V roce 2002 bylo Bulharsko na 2. místě za Chorvatskem z hlediska návštěvnosti českými turisty. V roce 2004 již obsadilo první příčku a počet českých turistů neustále roste. Jestliže jsme v roce 2004 mluvili o 30 000 českých turistech, do dalších let se předpokládal dvojnásobný nárůst. Internetový zdroj¹¹² však uvádí, že v roce 2004 navštívilo Bulharsko 111 638 českých turistů. Počet vyvrcholil o rok později s celkovým počtem 126 666 českých turistů. V roce 2007 Bulharsko navštívilo 123 709 turistů. Od roku 2004 se navíc turisté mohou v případě potíží obrátit na nově zřízený honorární konzulát České republiky ve Varně. Každoročně působí přes letní sezónu také konzulární jednatelství v Burgasu.¹¹³ Jen pro zajímavost uvádím, že prvním československým zástupcem v Bulharsku se v roce 1919 stal Rudolf Kunzel Jizerský, který zde přijel řešit problémy v tamní české kolonii.¹¹⁴

V novém století už velké cestovní kanceláře nezastávají pouze funkci organizační a zprostředkovatelskou. Do strategie velkých cestovních kanceláří vstupuje nový fenomén – profesionální animační týmy. Jejich úloha je prostá – vytvářet celodenní a večerní program pro klienty. Značné finanční náklady vložené do takových týmů se však cestovním kancelářím vrací – spolu s turisty. Animační týmy se stávají nedílnou součástí dovolené všech turistů a k dispozici jsou po celé dny – stávají se tak doslova společníky zákazníků. V Bulharsku umisťuje své animační týmy zejména *CK Alexandria*, a to do svých klubových hotelů - v Primorsku se jedná o hotel *Belvedere* a v Carevu v luxusním hotelu *Hermes*. Role animačních týmů rozhodně není podceňována – každoročně se vypisují speciální konkurzy, do kterých se hlásí stovky zájemců. *CK Alexandria* například na léto 2010 hodlá přijmout minimálně 50 animátorů. Sestavené týmy pak budou působit v Bulharsku a Řecku. *CK Alexandria* v Bulharsku také vsadila na děti – ve zmíněných klubových hotelech zřizuje

---

¹¹² Bulharsko.okamzite.eu : *Vývoj počtu českých turistů v Bulharsku*.
<<http://bulharsko.okamzite.eu/zpravy/pocet-cechu.php>>.

¹¹³ Velvyslanectví České republiky v Sofii: *Konzulární informace*
<http://www.mzv.cz/sofia/cz/konzularni_informace/index.html>.

¹¹⁴ Amort, Č a kol. *Dějiny československo – bulharských vztahů*. Praha, 1980. S. 180.

bezplatně i dětské kluby, kde se během sezóny zaregistruje až 800 dětí. Obecně lze říci, že městečko Primorsko se stalo městečkem *CK Alexandrie* - logo cestovní kanceláře je k vidění na mnoha obchodech, restauracích a penzionech. V centru je taktéž pod vlajkou Alexandrie zřízeno *České informační centrum*, které mohou využívat všichni turisté bez rozdílu. K dispozici je zde česká knihovna, vždy aktuální nabídka volných ubytovacích kapacit nebo fakultativních výletů. *CK Alexandrii* patří však ještě jedno prvenství: v roce 2008 v Carevu otevřela svůj klubový hotel *Hermes*^{****}, který se stal největší zahraniční investicí v oblasti cestovního ruchu v České republice. Hotelový komplex je průlomový i v jiném směru – apartmány jsou volně na prodej. Majitelé je pak mohou zpětně nabídnout k pronájmu cestovní kanceláři, čímž se jejich investice částečně vrátí.

Současné knižní průvodce nás o pobřeží příliš detailně neinformují. Respektive všechna místa jsou popisována velmi povrchně. Například o sportovním vyžití v letovisku *Zlaté písky* se píše toto: „*Vybavení pro plachtění, surfování, vodní lyžování a parasailing si můžeme půjčit například v jachtklubu na hlavní pláži. Mnohé hotely mají kryté nebo otevřené bazény a tenisové kurty jako třeba Prima Sol Sunlight a Berlin Green park. Jízdní kola a rikši si můžeme zapůjčit na mnoha místech.*“¹¹⁵ Dle mého názoru je to následek toho, že v současnosti většina lidí navštěvuje Bulharsko pod křídly cestovních kanceláří a tudíž se spoléhají na jejich informace a doporučení. Základní informace se navíc dovídají turisté již z katalogů cestovních kanceláří, které se před přicházející sezónou 2010 objevují již také ve elektronické podobě a na webových stránkách některých kanceláří je možná také virtuální prohlídka některých nabízených hotelových komplexů. Bulharské pobřeží však můžeme poznat prostřednictvím manželů Šikrhových¹¹⁶. Ve svém cestopisném průvodci popisují cestu vlastním vozem ze Slovenska až do Bulharska a následně pak poznávání pobřeží. Jejich styl je jednoduchý a srozumitelný. Nesnaží se o odborný výklad, vše předávají tak, jak to vidí. „*Na pláž, kterou jsme zahlédli ještě před Černomorcem ze silnice, když moře lákavě prosvítalo mezi borovicemi, jsme se dostali z Černomorce. Je to snadné: vjedete do Černomorce a pokračujete stále rovně a dopředu. Slušná silnice končí u restaurace Srbskaja Skara, dál vede jenom úzká a rozbitá asfaltka, která nás dovedla až na pláž. Kdyby se na ní nepovalovalo tolik odpadků, byla by dlouhá pláž přitažlivá: pěknější než černomorecká a působí opuštěně, romanticky a divoce. Zřejmě ji ale nikdo neuklízí. Navzdory tomu tady polehávají nudisté i oblečení...*“¹¹⁷ Cestopis bych doporučila těm turistům, kteří nehledají na pobřeží nic

¹¹⁵ DIRAN, G. *Bulharsko*. Nakladatelství Marco Polo, 2008. 3. Česká aktualizované vydání. S. 87

¹¹⁶ ŠIKRHA, J., ŠIKRHA, L. *Bulharsko plné požitků*. Bratislava, 2006.

¹¹⁷ ŠIKRHA, J., ŠIKRHA, L. *Bulharsko plné požitků*. Bratislava, 2006. S. 59

konkrétního a netouží po historickém výkladu. Své vyprávění obohacují různými historkami a zážitky, ale i recepty s národní kuchyní nebo starými pověstmi vztahujícími se k navštíveným místům.

5. Typologie dnešního českého turisty

5.1 Turista dnešní a minulý

Stejně jako prošla vývojem celá oblast cestovního ruchu, změnil se i prototyp turistů. Základní rozdíl mezi turistou dnešním a minulým činí fakt, že v době socialismu čeští turisté neměli žádnou možnost srovnání. Dovolená v zahraničí - a navíc u moře - pro ně také byla často za odměnu a s výraznou finanční podporou. Přesto se do Bulharska jezdilo často a opakovaně. Věřím, že pro mnohé z Čechů byla dovolená u moře přímo svátkem. A to se odrazilo také na jejich přístupu – byli spokojeni s tím, co mají. Helena Ilčeva, která pracuje jako průvodkyně již od roku 1975, k tomu říká: „*Tehdejší člověk měl možnost cestovat jen do krajín socialistického tábora, a proto neměl vybudovanou hierarchii požadavků v rámci služeb cestovního ruchu. Jedním slovem byli tehdejší turisté skromnější a reklamace se psaly jen v krajních případech. Dnešní turisté mají tendenci psát reklamaci i za nejmenší nedostatek a požadovat různé kompenzace, nebo přímo navrácení části sumy, kterou za zájezd zaplatili.*“ Velkou roli sehrála také skutečnost, že dříve přijížděly do Bulharska skupiny, které se navzájem dobře znaly. To mělo vliv na jejich chování - turisté byli více spontánní a veselejší. Jednodušeji se také zapojovali do nabízených programů a sami byli v tomto směru velmi aktivní. Domnívám se, že i to byl důvod, proč stížnosti podávali jen minimálně – vystačili si mezi sebou navzájem. Dnešní turista všechny služby spíše „konzumuje“ - očekává nabídku a až pak se rozhodne, jestli se nějakého programu účastní nebo ne. Podle toho se také sestavují animační programy – vychází se z toho, že český turista chce být spíše pobaveným divákem než bavícím účinkujícím. Mnoho turistů také lpí na informacích, které jsou uvedeny v katalogích cestovních kancelářů. Pokud se katalog jen minimálně liší od reality, už to bývá důvodem ke stížnosti. Dalším znakem je, že dnešní turista chce svoji dovolenou maximálně využít – turisté mají tedy zájem o fakultativní výlety, například do historického Nesebaru nebo Sozopolu. Oproti tomu turisté z 60. a 70. let shodně uváděli, že pro ně bylo hlavní moře a o památky tedy neměli zájem.

Prototypy turistů bychom mohli rozlišit i podle toho, jaké si zvolí ubytování: delegáti se obecně shodují, že neuvolněnější atmosféra většinou panuje ve středně velkých hotelech určených pro rodiny s dětmi, kde třeba působí i animační týmy. Celý pobyt je totiž pak zaměřen na děti – platí proto jednoduchá rovnice: jsou - li spokojené děti, pak jsou spokojeni i rodiče. Ti navíc ocení, že se někdo postará o zábavu jejich dětí a vymyslí jim program. Domnívám se, že velkou roli zde hraje i čistě psychologický faktor – klienti takových hotelů mají celé dny na očích zaměstnance jejich cestovní kanceláře, mají tedy pocit, že je o ně

postaráno od rána do večera a že mají možnost se na ně kdykoliv obrátit. Naopak v soukromých penzionech najdeme turisty, kteří buď chtějí být mimo hlavní dění nebo je k tomu vedou finanční důvody. Turisté z penzionů často uvádí jako důvod nespokojenosti špatnou informovanost ze strany delegáta nebo nedostačující zájem o chod penzionu ze strany majitele. Je pravda, že pro cestovní kancelář je často složité ovlivňovat podmínky v penzionech, které jim přímo nepatří. Ve velkých, luxusních hotelech už se o turisty starají přímo zaměstnanci hotelu, dá se tedy říci, že cestovní kancelář takový pobyt spíše je zprostředkovává.

Turisty můžeme rozlišit také podle toho, jestli se vydají na severní pobřeží nebo na jižní. Jižní pobřeží platí za klidnější, divočejší a také finančně dostupnější. Na pobřeží se i dnes nachází dost míst, která zůstávají masovému turistického ruchu skryta. Doporučila bych tedy právě seniorům a rodinám s dětmi. Severní pobřeží je vyhledávané pro jeho luxusnější letoviska i vyhlášený noční život. Tyto výhody jsou však finančně zohledněny. Za nejdražší letovisko je považována *Albena* a *Rusalka*. Na severní pobřeží také směřuje mnoho turistů například z Anglie a severských států. V případě mladých lidí z těchto států často můžeme mluvit o „alkoholové turistice“. Letní hlavní město Bulharska, Varna, se snaží přes léto zviditelnit také pořádáním různých mezinárodních festivalů. V roce 2009 zde například proběhl mezinárodní *Salsa festival*, díky kterému navštívily Varnu stovky tanečníků z celé Evropy. Severní pobřeží je tedy vhodné pro ty, kdo chtějí zažít skutečně uvolněnou atmosféru, bavit se a neodradí je ani vyšší cenové relace.

Jakkoliv se může zdát, že dnešní turista je velmi náročný, domnívám se, že toto zdání pramení ze skutečnosti, že klienti se předem dobře informují a logicky chtějí dostat to, co si zaplatili. Jsou taktéž výborně obeznámeni se všemi svými právy, které si neváhají vynucovat. Díky tomu, že mají možnost srovnání, získávají tak i jasnou představu o svém určitém standardu, který si chtějí udržet. Jsem toho názoru, že spokojenost turistů ve velké míře ovlivní delegáti – jen na nich záleží, jak se postaví k případným problémům a jak je umí klientům podat.

5.2 Metodika průvodců

V cestovním ruchu mají průvodci, nebo - li delegáti, nepostradatelnou úlohu a od počátku rozvoje jim byla věnována velká pozornost. Už bylo řečeno, že do Bulharska vždy naše turisty doprovázeli čeští průvodci, kteří pak skupinu „předali“ průvodci určenému Balkanturistem. Bulharští průvodci byli absolventy *Institutu mezinárodního cestovního ruchu*. Kromě odborných lekcí zde dostali průpravu také v česko - bulharských vztazích, ale i české kuchyni nebo kultuře. Je samozřejmé, že v socialistické éře museli mít stále na paměti

tehdejší ideologii a té přizpůsobit svůj výklad. Případné politické protiklady obou zemí však měly být opomíjeny. V popředí zájmu průvodce měl zůstat člověk – turista. Helena Ilčeva vzpomíná, že v 70. a 80. letech běžně probíhaly kontroly řadových průvodců ze strany vedení Balkaturistu. Průvodci tak museli částečně počítat s tím, že pokud jedou s turisty na nějaký fakultativní výlet, je velmi pravděpodobné, že mezi klienty sedí vyšší pracovník Balkaturistu, aby zhodnotil výklad a celkový projev průvodce. Sledovala se odbornost výkladu – například znalost historie, schopnost reagovat na případné dotazy nebo také umění zaujmout. V tomto směru došlo k velké, spíše negativní změně – dnes jsou běžně zaměstnáváni delegáti, kteří nejenže nemají ani nejmenší znalost daného jazyka, ale neví také nic o reáliích země a historii. Václav Huňáček definuje ideálního průvodce takto: „ *Takový průvodce musí být: znalcem místopisu dějin minulosti a přítomnosti na území svého působení, musí být schopen v zájmu své vlasti podat návštěvníkům výklad způsobem srozumitelným, zajímavým a působivým.*“¹¹⁸ Dále pak profil průvodce ještě více rozvádí:

„ *Průvodce musí být spolehlivý a povoláný:*

- 1. organizátor plánované akce*
- 2. improvizátor v neplánovaných situacích*
- 3. inscenátor příznivých zážitků u nás*
- 4. konzervátor státních tajemství všeho druhu*
- 5. interpretátor, tj. jazykový prostředník*
- 6. komentátor projížděné trasy*
- 7. informátor o zemi*
- 8. popularizátor námi dosažených výsledků*
- 9. propagátor našeho společného zřízení*
- 10. agitátor za mírové soužití a vzájemnou spolupráci národů*“¹¹⁹

Můžeme konstatovat, že všechny tyto body platí v metodice průvodců dodnes. Výjimku tedy tvoří pouze poslední 3 ideologicky laděné body. Václav Huňáček ve své publikaci rozvíjí všechny pracovní povinnosti průvodců. Teorii doplňuje také o názorné příklady z praxe. Snaží se také budoucí průvodce připravit na turisty psychicky, což už v dnešních metodikách nenajdeme. Ke kapitole *Psychologická příprava* uvádí: „ *Je to příprava na účastníky zájezdu. Vychází ze zásady: čím více toho průvodce o svých svěřencích ví, tím lépe se mu s nimi pracuje. Údaje psychologické přípravy se proto zaznamenávají přímo do abecedního seznamu*

¹¹⁸ HUŇÁČEK, V. *Metodika tematické činnosti průvodce*. Praha 1983. S. 4

¹¹⁹ HUŇÁČEK, V. *Metodika tematické činnosti průvodce*. Praha 1983. S. 8

klientů. ¹²⁰ Dále pak nabádá, aby si průvodce předem zjistil například koníčky turistů, jejich vzdělání, povolání, dokonce i zdravotní stav a fyzickou zdatnost. To je v dnešní době naprosto nereálné – klient přijíždí jako anonymní osoba. Řadový průvodce zná ze seznamu pouze jeho jméno, datum příletu a odletu a název jeho ubytovacího zařízení. Jsem toho názoru, že zmíněná publikace může být přínosná pouze pro průvodce, kteří s touto činností nemají žádné zkušenosti a rozhodně neplatí globálně, neboť každý zájezd nebo fakultativní výlet se liší. Jsem si jista, že v této sféře je mnohem důležitější vypracování se v praxi, tj. schopnost odhadovat lidi, předcházet možným kolizním situacím, počítat vždy s „plánem B“ – tedy vědět, jak ze vzniklé situace vyjít s minimálními nepříjemnými následky a naopak schopnost problém včas identifikovat a řešit dříve, než přeroste v krizi. Usuzuji, že v posledních několika letech se role průvodců mírně mění – průvodce už není ústřední postavou za každých okolností, ale snaží se spíše splynout s turisty, pokud se nevyskytnou žádné potíže. Důležitým rozdílem je zajisté také věk průvodců, což se pak odráží na celkovém projevu a vztahu k turistům. Starší průvodci mají tendence více hovořit o minulosti – například právě o turismu v Bulharsku za socialistické éry, protože to ve většině případů osobně zažili a je to určitě téma, které turisty zaujme. Naopak mladší průvodci mohou na toto téma hovořit pouze obecně, neboť jim chybí osobní zkušenost. Předpokládám, že starší průvodci mají tedy hlavně informativní funkci a jsou zárukou věrohodnosti. Mladší průvodci mají vztah k turistům velmi přátelský a tak je k nim často i přistupováno ze strany turistů. Aktuálnější metodiku průvodců zpracovala pro *CK Alexandria* Helena Ilčeva. Ideální průvodce podle ní disponuje odbornými a jazykovými znalostmi, fyzickou a psychickou odolností a morálními hodnotami. Na rozdíl od metodiky Václava Huňáčka však už vychází z toho, že důležitější je praxe než teorie. Její metodika je tedy spíše souhrnem nezbytných povinností a rad, čeho se mají průvodci vyvarovat a co nesmí opomenout. Je tedy podle mého názoru pro začínající průvodce užitečnější, neboť udává jasná pravidla. Vypracovala také seznam *Několik praktických rad pro všechny průvodce CK ALEXANDRIA*, z něhož uvádím příklady:

„ 3. Nikdy se nedívej na hodinky, abys sledoval pracovní dobu – taková neexistuje. Průvodce pracuje 24 hodin denně!

5. Nauč se dobře připravené texty k transferům, exkurzím a jiným akcím. Rozšiřuj a obohacuj je denně o nové informace a vědomosti. Uplatňuj osobní tvorbu a přístup!

---

¹²⁰ HUŇÁČEK, V. *Metodika tematické činnosti průvodce*. Praha 1983. S. 81

7. Seznam se dobře s celým programem letní sezóny CK Alexandria, s destinacemi, objekty a podmínkami služeb, které poskytuje naše kancelář svým klientům. (katalog, termíny, ceník, přihláška, smlouva atd.)

12. Jestli se cítíš moc unavený a s nízkým tonusem, organizuj si povinnosti tak, abys měl možnost odejít na pláž, zaplavat si, anebo se osamotit alespoň na 2 – 3 hodiny...“

6. Vývojové tendence

Cestovní ruch v Bulharsku zaznamenal za poslední dvě desítky let tak masivní rozvoj, že se nabízí otázka, jak se bude vyvíjet dál. Jsem toho názoru, že další rozvoj na pobřeží znemožnila špatná strategie výstavby ubytovacích zařízení. Ačkoliv stále dochází k rozšiřování letovisek směrem do vnitrozemí, domnívám se, že tato výstavba nebude hrát v cestovním ruchu větší roli. Usuzuji, že kvůli nevyhovující infrastruktuře a případné velké vzdálenosti od pláží nebudou tyto kapacity turisty vyhledávané, tudíž i ekonomicky zajímavé, a podnikatelé od této iniciativy upustí. Obecně se předpokládá, že v jisté míře jsou na pobřeží investovány peníze z šedé ekonomiky, takže otázka návratnosti investic nestojí na prvním místě. Nepředpokládám ani výraznou změnu podoby pobřeží, protože všechny podstatnější úpravy jsou znemožněny necitlivou výstavbou hotelů. Z toho můžeme vyvodit, že výstavba ubytovacích kapacit se pozastaví a majitelé se zaměří spíše na modernizaci stávajících zařízení a budování infrastruktury tak, aby mohli vytvořit co nejlepší nabídku. To je ale spíše případ severního pobřeží. Můžeme tedy očekávat přesun turistů na jižní pobřeží, které přeci jen nabízí více prostoru a přírody. Dodnes zde najdeme pobřežní vesničky, které jsou turismem prakticky nedotčené. Jedná se například o Ahtopol, Lozenec nebo Sinemorec. Jsem přesvědčena, že kromě zkvalitňování služeb už pobřeží nemůže nic nového nabídnout. Velmi podstatné je však prohloubení ekologického myšlení investorů a místní správy. V teritoriu jižního pobřeží by se však mohla využít jak malá vzdálenost Turecka, respektive Istanbulu, tak i bezprostřední blízkost pohoří Strandža. O provázání destinací na bulharském Černomoří a v Turecku se již v současné době pokoušejí stávající cestovní kanceláře, tento směr nabízí velké příležitosti. Také Bulharská pohoří pomalu získávají v Evropě dobré jméno a úroveň služeb zde také strmě stoupá. Vesnice blíže k pobřeží již výrazně mění svou tvář, nemovitosti si tam kupují bohatí lidé z metropole, ale také Bulhaři žijící v zahraničí. Zatím však opět infrastruktura zabraňuje přílivu západních investorů zvyklých na jiné životní podmínky. Dá se přesto předpokládat, že stále více turistů bude využívat kombinaci dovolené na horách i u moře. Celkově dochází ke stále větší propagaci bulharských hor. Cestovní kanceláře už dnes běžně pořádají zimní lyžařské zájezdy, přestože mnoho lidí v tomto směru Bulharsku příliš nedůvěřuje. Z osobní zkušenosti mohu potvrdit, že kvalita služeb a technického vybavení lyžařských středisek je srovnatelná například s alpskými středisky. Každý návštěvník jistě ocení panenskou přírodu a poměrně nízké ceny. Středoevropany však odrazuje letecká doprava a směřují tedy raději do Alp. Lyžařská střediska jsou proto cílem klientů zejména ze severovýchodních států, kteří by stejně museli cestovat letadlem i do Alp.

Obávám se však, že bulharská střediska brzy zastihne stejný problém jako pobřeží, a totiž nekontrolovatelná výstavba impozantních hotelů, které v mnoha případech svou architekturou absolutně nezapadají do rázu krajiny. Již dnes jsou také k vidění obrovské komplexy určené k prodeji, bez toho aniž by skutečně zahájily provoz. Takovým příkladem je hotelový komplex *Monastyr* ve středisku *Pamporovo*. Důvodem mohou být chybějící finance původního majitele nebo také skutečnost, že nabídka už nyní převýšila poptávku. Další oblast cestovního ruchu, která možná čeká na objevení, jsou lázně. Balneologické pobyty byly zmiňovány především během socialistické éry, ale v současnosti se z nabídek cestovních kanceláří vytratily a nezmiňují se o nich ani turistické průvodce, a to přesto, že disponují unikátními přírodními zdroji. Domnívám se, že jedním z důvodů, proč balneologické programy vymizely, je jejich neatraktivnost například právě pro Středoevropany, kteří mohou navštívit kvalitní lázně na Slovensku, v Maďarsku nebo Slovinsku a Bulharsko navštěvují výhradně kvůli moři. Předpokládám, že nabídka lázeňských pobytů by se mohla kombinovat s letními pobyty u moře, avšak až v době, kdy začne turistický zájem pobřeží upadat. To by však v Bulharsku muselo začít urychlené budování turistického zázemí dosti zanedbaných letovisek, snad s výjimkou města Sandanski, které již ve velké míře objevili řeční turisté a pacienti. Nabízí se otázka, kam se turisté z bulharského Černomoří přesunou. V úvahu přichází Rumunsko, které se dříve pokoušelo s Bulharskem v cestovním ruchu držet krok, ale nezapadalo do mozaiky států sovětského bloku. K rumunskému pobřeží by se však turisté mohli dostat přes hory, které jsou Čechy čím dál více vyhledávané. Je ale také možné, že se Češi postupně přemístí například do Černé Hory nebo Bosny a Hercegoviny - právě proto, aby zažili neporušené a cestovním ruchem nezničené pobřeží. Důležité ale je, že Balkán jako celek lidí ze střední a západní Evropy stále přitahuje. Domnívám se, že poté, co v Evropě opadly obavy z bezpečnosti na Balkáně, směřuje sem samostatně stále více turistů, které zajímají hlavně vnitrozemní historické památky nebo již zmíněné hory. Propagace historických objektů (často světové proslulosti, jako jsou trácké archeologické nálezy z posledního desetiletí) zůstává v Bulharsku také stále ještě na počátku. Jsem přesvědčena, že Bulharsko má v tomto směru co nabídnout a je ideálním státem pro kombinaci poznávacího zájezdu, vysokohorské turistiky a rekreačního pobytu, a tak může zajistit lukrativitu a přitažlivost pro turisty i do dalších let.

Jednou z mála institucí, které se angažují v dalším celkovém vývoji Bulharska, je evropský program PHARE. Ten se mimo jiné pokouší o integrovanou podporu regionálního a místního turismu. Hlavní problém taktéž hledá ve špatné infrastruktuře, nefungujícím marketingu. Vysoká koncentrace veškerého dění na pobřeží způsobuje také absolutní nevyužití zbytku

regionu. Ačkoliv je pobřeží přes sezónu ve středu všeho dění, po zbytek roku veškeré aktivity opadají, což logicky způsobuje ekonomický propad regionu a zvyšuje nezaměstnanost. Tento program se tedy snaží o zapojení celého regionu do cestovního ruchu a pokouší se vytvořit turistické možnosti právě pro klienty trávící dovolenou u moře. PHARE proto hodlá podporovat projekty, které se budou zabývat konkrétně zlepšením infrastruktury, ale doplní ji také o informační zdroje pro turisty, marketing a propagaci. „ *Several Phare funded projects and Grant Schemes have already addressed tourism development needs particularly in the NE region: Phare 2001 “Roads access to tourism sites” and “Development of Bulgarian cultural tourism”, Phare 2002 “Development of Ecotourism in Bulgaria”, Phare 2003 “Water Supply Improvement in areas with Tourism development Potential”* Finanční podporu získají projekty, které se nachází v relaci mezi 50 000 EUR až 300 000 EUR. Ačkoliv je prioritou grantu spojit pobřeží s vnitrozemím, finance mohou být poskytnuty také například na rekonstrukci a rehabilitaci vodních zdrojů, telekomunikačních sítí, vybudování internetové sítě v resortech, inovaci pěších zón a cyklistických stezek, zakládání infocenter a podobně. Program PHARE si tedy také uvědomuje, že bulharské pobřeží musí turistům nabídnout víc, aby si je udrželo.¹²¹

---

¹²¹ Zdrojem informací je zpráva programu PHARE z roku 2005. *Guidelines for grant applicants responding to the call for proposals for 2005*

7. Závěr

Ačkoliv jsou Česká republika a Bulharsko dvě naprosto odlišné země, za posledních 130 let si jsou velmi blízké a jejich osud je v mnoha ohledech velmi podobný. Přestože často stály na opačných stranách zájmu, vždy si k sobě znovu našly cestu a v podvědomí Čechů zůstává Bulharsko dodnes. Dobré vztahy byly navázány hned po osvobození od turecké nadvlády v roce 1878, kdy do Bulharska odcestovalo mnoho českých intelektuálů, kteří se významně podíleli na obnově funkčnosti celého státu, což byl ale časově omezený proces. Jednou z možností, jak si i nadále udržet vzájemný kontakt, byl právě cestovní ruch. Ačkoliv se nepodařilo prokázat přesnější počet turistů v Bulharsku před oběma světovými válkami, víme, že naši turisté směřovali zejména do Varny a do letoviska *Svatý Konstantin* a celkový počet nepřesáhnul 14 000 turistů. Od 40. let už máme potvrzenou skupinu 800 turistů z Ostravy. Významnou měrou se na cestovním ruchu v Bulharsku podílí Čedok a Balkantursit, který se v 50. letech transformuje a vznikají jednotlivé odnože turismu. Z 50. let také ještě nemáme konkrétní počty turistů, ale víme minimálně o zájezdech studentů prostřednictvím Aleny Vachouškové. V 60. a 70. let už dochází k mohutnému rozmachu všech sfér turistického ruchu, Čechoslováci se stávají nedílnou součástí bulharského pobřeží a jejich počet rapidně roste. Obdobná jsou i 80. léta, kde však převratnou změnu způsobí rozpad sovětského bloku. Českoslovenští turisté přestanou mít o Bulharsko zájem. Během 90. let došlo v Bulharsku k masivní výstavbě hotelů a především celkové modernizaci, aby se na počátku nového století začali turisté vracet. Tyto změny však paradoxně zcela znemožnily další rozvoj – pobřeží je zcela zastavěno předimenzovanými hotely, které pohltily veškeré poslední volné prostory. Musíme však brát v úvahu rozdíly mezi jižním a severním pobřežím. Jižní teritorium ještě není cestovním ruchem tak zdevastované. Během let také došlo k proměně prototypů turistů. Ti sem v minulých letech přijížděli hojně organizovaně, zejména prostřednictvím Revolučního odborového hnutí. Tito turisté nevyhledávali žádné náročné formy pobytu, jejich hlavním cílem bylo moře. Dnešní turisté již projevují větší zájem například o fakultativní výlety do historických měst a snaží se využít každé nabídky jejich cestovní kanceláře. Mají už také svůj standard a očekávají jeho splnění ve všech bodech. Důležité postavení si i nadále drží průvodci a delegáti. Jejich funkce ale v současnosti není již tak stroze informativní až úřednická, snaží se být spíše příjemným doprovodem turistů, který je i schopný řešit případné potíže. V poslední kapitole jsem otevřela otázku, jaké můžeme očekávat vývojové tendence v bulharském turistickém ruchu. Vycházela jsem z vlastních poznatků a osobních zkušeností, jedná se tedy o mé předpoklady a opírám se pouze o vypracovanou teoretickou část programu

PHARE. Jako nejlepší zdroje informací potřebných ke zmapování vývoje se jevíly dobové turistické průvodce. V nich se odrážela jak politická ideologie zemí, tak měnící se ráz jednotlivých letovisek. V tomto směru nastal problém až v 90. letech – kvůli nezájmu turistů o Bulharsku je velmi těžké vypátrat průvodce nebo konverzaci vydané v 90. letech. Autentičnost však dodávají zejména výpovědi pamětníků, kteří Bulharsko dříve pravidelně navštěvovali, nebo také dlouholetí pracovníci cestovního ruchu z České republiky i z Bulharska.

Summary

Even though the Czech republic and Bulgaria are two completely different countries, they have been very close to each other for last 130 years. Although they often stood on the opposite sides of interest, they always managed to find the common way again. Good relations were established just after the liberation from Turkish rule in 1878. Lots of Czech intellectuals left for Bulgaria to help with the reconstruction of all state institutions. The other way, how to keep in touch, was international tourism. It is not possible to say exactly how many Czech tourists visited Bulgaria before world wars, but we know, that usually they visited Varna or resort Svaty Konstantin. There were two very important travel agencies: Čedok and Balkanturist. In the 50's we can confirm only student tourists, who were traveling around the sea coast. It is said in a book of the author Alena Vachoušková. There is a big development of tourism during the 60's and the 70's. The Czech tourists became a part of bulgariens resorts and the number of them was growing. The 80's are influenced by a breakup of Soviet Union and after that Czech tourists are not interested in Bulgaria anymore. The 90's were typical for construction of new hotels and modernisation of resorts, so tourists came back in a new century. But the problem is, that those new hotels took all free space on the seacoast, so the other changes are not possible. The difference is between the north coast and the south coast. The south coast is not so destroyed by a constructions yet. But also tourists have changed a lot. Few years ago, they were interested just in a beach and see. Nowadays, they want learn more about the country, they want to see some historic places and get know the culture. It seems that they are also more difficult, but they just want to hold their standard. Tourists guides are very important as well. In the past, they had to inform tourists about everything. Today, there are more like friends. But they have to be able to solve all problems if there are any. The question is, what kind of tourism is going to develop next. I have based this part on my own knowledge and personal experience. I have compared my conclusions with a report of international programme PHARE. The best resource of information were the tourist guides. They reflect the political ideology and the change of resorts as well. Only in the 90's it is difficult to find some, because people were not interested in Bulgaria at all. I have got also lots of information from eyewitnesses, who regularly visited Bulgaria and also from workers in tourism in the Czech republic and Bulgaria.

Резюме

Въпреки че Чехия и България са две напълно различни страни, през последните сто и тридесет години те са много близки и в много аспекти имат сходна съдба. Макар че често стоят на противоположни позиции, винаги намират път една към друга и остават в съзнанието на чехите и до днес. Добри отношения са създадени веднага след освобождението от турско робство (владичество) през 1878, когато за България заминават много чешки интелектуалци, които участват в обновяването на функциите на цялата държава, което обаче е временен процес. Една от възможностите за продължаване на взаимните контакти е именно туризма. Въпреки че не успяхме да открием точния брой на туристите в България преди двете световни войни, знаем, че нашите туристи са се отправяли към Варна и курорта *Свети Константин*, а общият им брой е не повече от 14 000 туристи. От 40-те години имаме потвърдена група от 800 туристи от Острава. За развитието на туризма в България допринасят най-вече „Чедок” и „Балкантурист”, който през 50-те години се трансформира и така възникват отделните клонове на туризма. От 50-те години също нямаме конкретен брой туристи, но знаем поне за екскурзиите на студенти със съдействието на Алена Вахоушкова. През 60-те и 70-те години се стига до огромен размах на туризма във всички сфери, а чехословаците имат постоянно присъствие на българското крайбрежие, като броят им стремително расте. Аналогични са и 80-те години, когато обаче настъпва повратна промяна, причинена от разпадането на съветския блок. Чехословашките туристи губят интерес към България. През 90-те години в България масово се строят хотели и се извършва цялостна модернизация, което в началото на новото хилядолетие води до завръщане на туристите. Тези промени обаче парадоксално спират по-нататъшния развой – крайбрежието е напълно застроено с мащабни хотелски комплекси, които поглъщат малкото последно останали пространства. Необходимо е обаче да се отчете разликата между южното и северно крайбрежие. Южните територии не са толкова унищожени от туризма. С годините се променя и типът на туристите. В миналото са пристигали в голяма степен организирани от Чехословашките профсъюзи. Тези туристи не търсят никакви специални условия на настаняване, тяхната главна цел е морето. В днешно време туристите вече проявяват интерес към самостоятелни екскурзии до исторически места и се опитват да използват всяко предложение на своята туристическа агенция. Имат също така завишени критерии по цялостното пребиваване и очакват те да бъдат удовлетворени по всяка една точка. Важна роля все още заема екскурзоводът и

представителят на туристическата агенция. Тяхната функция днес всъщност вече не е така строго информативна и чиновническа, а по-скоро в ролята на приятен придружител, който в същото време е способен да реши възникналите проблеми. В последната глава съм поставила въпроса какво може да очакваме от развойните тенденции на българския туризъм. Изхождах от собствените си впечатления и опит, става дума за мои предположения, като се опирам единствено на теоретично разработената част на програма ФАР. Най-добри информационни източници за очертаване на развоя се оказаха туристическите пътеводители. В тях е отразена както политическата идеология на страната, така и променящият се характер на отделните курорти. В този смисъл възниква проблем едва за 90-те години – заради липсата на интерес към България е много трудно да се открие пътеводител или разговорник, издаден тогава. Достоверна информация получаваме всъщност от очевидците, които преди това редовно са посещавали България или пък от дългогодишните служители в туризма от Чехия и България.

Seznam literatury

- AMORT, Č a kol. *Dějiny československo bulharských vztahů*. Praha, 1980. ISBN 21-022-80
- BOROV, Ivan a kol. *Cestujeme do Bulharska*. Bratislava, 1973. ISBN 77-015-73
- CUHRA, J. a kol. *České země v evropských dějinách: Díl 4. Od roku 1918*. Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7
- ČERNÝ, A., HARNA, J. a kol. *Sovětizace východní Evropy: Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944- 1948*. Praha 1995. ISBN 80-85268-45-0
- DIRAN, G. *Bulharsko*. Praha, 2008. 3. České aktualizované vydání. ISBN 978-3-8297-6573-2
- GOROV, G. *Burgaské černomoří. Stručný průvodce*. Vydavatelství cizojazyčné literatury, Sofia, 1962.
- GĀRDEV, K. *Bulharské společnosti v Čechách a na Slovensku: minulost a současnost*. Sofia, 2003. ISBN 954-07-1841-4
- HOCHMAN, V. *Bulharsko:průvodce*. Praha, 1974. ISBN 27-040-74
- HOCHMAN, V., MAXA, P. *Bulharsko*. Praha, 1983. ISBN 27-001-83
- HOCHMAN, V. *Černomořské pobřeží Rumunska a Bulharska*. Praha 1975. ISBN 27- 055-75
- HRUDKA, K. *Bulharská lidová republika*. Praha, 1972. ISBN 25-020-72
- HUŇÁČEK, V. *Metodika tematické činnosti průvodce*. Praha, 1983.
- KOŠŤÁK, V., BLECHA, J. a kol. *Bulharsko*. Praha, 1974. ISBN 59-220-73
- KUKLÍK, J., PETRÁŠ, J. *Nadnárodní integrace v Evropě*. Praha, 2007. ISBN 978-80-87109-02-1
- POKORNÝ, R., STAMATOV, S. *Průvodce Bulharskem*. Sofia, 1975, Nakladatelství Technika
- PROŠEK, B. *Česko-bulharská konverzace*. Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1958
- PROŠEK, B., DRAGANOV, N. *Česko-bulharské rozhovory*. Praha, 1969. ISBN 14-201-69
- RAEV, I., RAEVOVÁ, N. *Bulharština- praktický jazykový průvodce*. Bučovice, 1998. ISBN 80-85840-23-5
- RYCHLÍK, J. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. ISBN 80-7106-404-1
- SLÁDEK, Z. *Malá dohoda 1919-1938*. Praha, 2000. ISBN 80-7184-820-4
- STOEVA, K. *Češi a čeští odchovanci ve Varně*. Varna, 1997. ISBN 954-579-041-5
- STOEVA. K. *Završstane*. Varna, 1998. ISBN 954-579-045-8
- ŠIKRHA, J., ŠIKRHA, L. *Bulharsko plné požitků*. Bratislava, 2006. ISBN 80 – 969357 – 1 – 2

TEJCHMAN, M., LITERA, B., *Moskva a socialistické země na Balkáně 1964 - 1989*. Praha, 2009. ISBN 978- 80- 7286-142-2

URBAN, Z., VAČKOVA, K. *Čeští straníci za Šumem prez Vážraždaneto*. Šumen, 1995. 176s
VACHOUŠKOVÁ, Alena. *Pod balkánským sluncem*. Praha, 1979.

VLKANOV, A. a kol. *Černé moře*. Varna, 1978. ISBN 2434-6-78

VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000. ISBN 80-85983-82-6

Časopisecké studie

CERAMI, A. New Social Risks in Central and Eastern Europe: The Need for a New Empowering Politics of the Welfare State. In *Sociologický časopis* 6, 2008, s. 1089 – 1095. ISSN 0038 – 0288

Studie ve sbornících

DUŠEK, B. Čeští osvětoví pracovníci v Bulharsku. In KOPECKÝ, M. (ed.) *Co daly naše země Evropě a lidstvu: Obrozený národ a jeho země na fóru evropském a světovém*. 2. vydání. Praha, 1999. ISBN 80-86316-06-8

Internetové zdroje

Bulharsko chce zavést euro v roce 2013. In VALENTA, Marek. *Icertifikáty.eu: průvodce světem certifikátů*. [s. l.] : [s. n.], 2009 [cit. 2010-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://icertifikaty.eu/novinky/bulharsko-chce-zavest-euro-v-roce-2013.html>>.

Bulharsko.okamzite.eu : Vývoj počtu českých turistů v Bulharsku [online]. 2003 [cit. 2010-03-12]. Vše o Bulharsku. Dostupné z WWW: <<http://bulharsko.okamzite.eu/zpravy/pocet-cechu.php>>.

Burgas airport : History [online]. 2008. 2008 [cit. 2010-03-5]. Burgas airport. Dostupné z WWW: <<http://www.bourgas-airport.com/Airport/History/tabid/138/language/en-US/Default.aspx>>.

Čedok [online]. 2010 [cit. 2010-01-28]. S Čedokem z Čech až na konec světa. Dostupné z WWW: <<http://www.cedok.cz/Cedok/Historie.aspx>>.

HYAN, Zdeněk Komunismus v Bulharsku. In *Bulharsko*. [s.l.] : [s.n.], 2004 [cit. 2010-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://bulharsko.proweb.cz/deji12.htm>>.

Rusalka. In *BGtourinfo.eu*. [s.l.] : [s.n.], 2005 [cit. 2010-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.bgtourinfo.eu/shabla.html>>.

Varna airport : History [online]. 2008. 2008 [cit. 2010-03-25]. Varna airport. Dostupné z WWW: <<http://www.varna-airport.com/Airport/History/tabid/138/language/en-US/Default.aspx>>.

VELČEVA, Svilena Mořský turismus. In *Okolo světa*. [s.l.] : [s.n.], 2008 [cit. 2010-02-24]. Dostupné z WWW: <<http://okolosveta.com/index.php?p=article&do=3&c=bg&k=eur&w=4&src=393>>.

Velvyslanectví České republiky v Sofii: Konzulární informace [online]. 2006 [cit. 2010-03-24]. Velvyslanectví České republiky v Sofii. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/sofia/cz/konzularni_informace/index.html>.

Archivní prameny

Archiv MF DNES: 29. 04. 2003, ALENA DAŇKOVÁ, Mimořádná příloha - Letní dovolená - str. 04, *10 důvodů, proč jet opět do Bulharska*

Obr. č. 1: Turista s atrakcí - oslem

Obr. č. 2 : Hotel *Varšava*

БЪЛГАРСКА ВЪНШНОТЪРГОВСКА БАНКА за изкупена валута
BANQUE BULGARE DE COMMERCE EXTERIEUR Pour échange de devises

Страна/pays СССР № 309891
Серия E-80
От/à С.В.Б. Паспорт/Pasport Nr. 612 3526

Чуждестрана валута Monnaie étrangère		Курс Cours	Равностойност в лева Contrevaleur en leva
Вид Espèce	Сума Montant		
<u>1 663 088,90</u>	<u>3 x 50</u>		<u>150</u>
Наши разноси: Nos frais			<u>150</u>
Чисто броени Montant net versé:			<u>148,50</u>

Словом лева:
En toutes lettres leva. сорок осем и осем лева

Получих сумата:
Somme reçue

Подписи: signature [Signature] дата, date 7.8.87 (посрещан и приемел:
caissier et estampille)

Пазете настоящето бордереу до излизането в чужда страна!
Carder ce bordereau jusqu'à la frontière!
Aufbewahren bis zur Grenze

Obr. č. 3: účtenka za nákup leva

Давизово прошение
Divizová přihláška

1981 111744
CEDOK LUNAČOVICE

ROUČENÍ

- Cestovní příloha platí jen společně s obč. průkazem, ke kterému byla vydána.
- Cestovní příloha je platná jen po dobu v ní uvedenou.
Na cestovní přílohu nelze však vycestovat ani v době její platnosti, jestliže uplynula doba platnosti obč. průkazu a doba platnosti obč. průkazu nebyla prodloužena.
- Cestovní příloha s fotografií vydaná orgány pasů a víz platí bez občanského průkazu.
- Děti mladší 15 let mohou být v cestovní příloze zapsány jen jsou-li uvedeny v občanském průkazu jednoho z rodičů.

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
ЧЕХОСЛОВАЦКАЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

CESTOVNÍ PŘÍLOHA
ПУТЕВОЙ ЛИСТ

k občanskému průkazu č. 840250 série AK
к удостоверению личности No 840250 серия AK

Příjmení PAVLŮSKOVÁ
Фамилия STANISLAVA

Jméno STANISLAVA
Имя СТАНИСЛАВА

Narozen dne 2.5. 1971
Дата рождения 2.5. 1971

Děti do 15 let _____
Дети до 15 лет _____

K cestě do BLR, MLR, NDR, PLR, RSR, SSSR a zpět
Для поездки в 31.12. 1987 и обратно

v době do _____
в период времени до _____

Záznam:
Отметка:

v Gottwaldově dne 23.4.1987
в _____ для _____

razítko _____
подпись _____

Série T * 777778

Obr. č. 4: Cestovní příloha

Čedok PŘIHLÁŠKA NA ZAHRANIČNÍ Vratte do: **Bulharako - Burgas** P Q N

ZÁJEZD DO: **Bulharako - Burgas**

č. zájezdu: **7 05 - 1 - 5716-9** Uvolněno z (razítko): **prod. odd.** Podáno v CK (razítko): **Luhčovice**

v době: **03.08. - 13.08.** org. č. závodu: **1206** org. č. CK: **6247**

1 **7** **F**

Příjmení a jméno: (max. 20 znaků)
Pavlůšek Alois

Datum a místo narození: **11.1.1945 Popov** Č. cest. dokladu: **360 264**

Přesná adresa (včetně PSČ): **Vyškovická 180, Ostrava 3, 704 00** Telefon: **360 264**

Zaměstnání: **horník OKR Dál Jan Šverma 3** Zaměstnavatel - telefon: **360 264**

K zájezdu se připojím v: **Hodoníně** Při cestě zpět vystoupím v: **Hodoníně**

Cestuji společně s: **manželkou a dětmi**

Zádám podle možnosti o společné ubytování v pokojích s: **manželkou a dětmi**

Objednávám zvýšené kapesné: **ano**

Objednávám fakultativní výlety: **Varna - Albena cena 205 Kčs**

VŠEOBECNÉ A ZÁRUČNÍ PODMÍNKY
pro účast na zájezdech do zahraničí pořádaných Čedokem
Vzájemný vztah a právní poměr (smlouva) mezi Čedokem a občany nebo čl. soc. organizacemi jako účastníky zájezdů vycházejí z obč. zák. č. 40/64 Sb. a hospodár. zákoníku ve znění vyhl. č. 37/71 Sb. a jsou upraveny v těchto Všeobecných a záručních podmínkách, které jsou závazné pro obě strany.

I. OBJEDNÁVKA
Čedok obstarává čl. stát. občanům (příp. cizím stát. příslušníkům) ve smyslu platných čl. předpisů účast na zahranič. zájezdech na základě písemných objednávek. Viza cizím stát. přísluš. Čedok nevyřizuje. Za objednávku se považuje:
- odevzdání vyplněné a podepsané přihlášky jednotlivcem,
- odevzdání objednávky organizace podepsané oprávněnými zástupci.
Přihlášky, ev. další potřebné tiskopisy, vydává zájemcům Čedok a při jejich vydání dohodne se zákazníkem termín, do kterého bude vyplněná přihláška či objednávka odevzdána. Součástí přihlášky, nebo objednávky služeb do států s viz. povinností, jsou další podklady jako žádost o vízum, fotografie apod. Neodevzdá-li zákazník vyplněnou a podepsanou přihlášku nebo objednávku a potřebnými doklady v dohodnutém termínu, nemusí ji Čedok přijmout.

II. PŘEVZETÍ PŘIHLÁŠEK A POTVRZENÍ OBJEDNÁVEK
Přihlášky, objednávky a další doklady vyplňuje zákazník podle předtisku a odpovídá za správnost všech údajů. Za nezletilé osoby podepíše jejich zák. zástupce. Při převzetí písemné přihlášky a dalších potřeb. dokladů odsouhlasí Čedok požadavky zákazníka, potvrdí převzetí přihlášky na dílu F a vyinkasuje předepsanou zálohu na cenu zájezdu. Převzetí objednávky potvrdí Čedok organizací na kopii a závazně přijetí potvrdí zvl. dopisem nebo na F-dílu hromadné přihlášky. Zálohu na cenu zájezdu je možno platit hotově nebo bezhotovostně (předevním příkazem, složenkou Čedoku).

III. DRUHY A CENY ZÁJEZDŮ
Zahraniční zájezdy jsou dvojitě druhu:
- standardní publikované zpravidla v zájezd. kalendářích a prospektech Čedoku,
- forfaitové organizované na základě přání zákazníka a podle programu zájezdního zákazníkem.
Ceny pro zahraniční zájezd, jsou stanoveny za osobu. Cena standard. zájezdu je publikována předem v zájezd. kalendářích, resp. v prospektu či informačním letáku. Cena forfait. zájezdu je určována individuálně a Čedok ji oznamuje zákazníkovi písemně. Není-li autobus. doprava zahrnuta v ceně standard., či forfait. zájezdu je stanovena jako cena zálohová. Po ukončení zájezdu je zákazník povinen uhradit rozdíl **4.215 Kčs** vyúčtované ceny, resp. má nárok na vrácení rozdílu. Při zájezdech zvlášt. vlaků nebo zvlášt. letadly neplatí pro zákazníky režimní nebo tarifní slevy na které mají jinak osobní nárok vůči dopravci (pokud nebude dohodnuto jinak).

SZCR - 12-101

Obr. č. 7: Přihláška na zájezd

PREDAJNÝ ODPOČET devizových prostriedkov F * 110297

Meno a priezvisko: **Pavlůšek Alois + Marie + 2 D** počet spolucest.: **6123076**

tuzemské bydlisko: **Hodonín - Popov 2** číslo cest. dokladu: **62.2.35.27**

cieľová krajina: **BLR** počet dní pobytu v cudzine: **17**

Meno	Množstvo		Kurz	Kčs	zabezp. služby	číslo a série cest. šekov
	valuty	šeky				
BLR	230	100	1053	3474,90	UC	4125
						1415166-109
Spolu:				3474,90		
Prirážka CK a zaokružlenie:				30,10	25,10	
CELKOM				3510,10		

Dátum: **2.2.80** Likvidátor: **M** Pokladník: **M**

ČED 304 Pečiatka: **Čedok - cestovní kancelář LUHACOVICE** Stráž Píseň - 179 1846

Obr. č. 8 : Odpočet devizových prostředků

Obr. č 9: Porovnání podoby Primorska z let 1957 a 2008¹²²

¹²² Propagační materiál obce Primorsko, 2009

NA ŘADĚ RUMUNSKO?

V sobotních odpoledních hodinách uveřejnila agentura AFP zprávu, že sovětská vojska se soustřeďují k rumunským hranicím a že hrozí vojenský vpád Rusů do Rumunska. Podle této agentury se také bulharská vojska stahují k rumunským hranicím. Rumunsko se připravuje na možnou vojenskou intervenci. V Bukurešti se 23. srpna konala tradiční přehlídka při příležitosti státního svátku Rumunska. Poprvé v historii se jí zúčastnila i vlastenecká domobrana. Rumunům šlo zřejmě o to, upozornit sovětské diplomaty, kteří spolu s diplomaty jiných zemí přehlídku přihlíželi, že by se při napadení bránili formou lidové války. Při přehlídce projevovali lidé neustále solidaritu s Československem. Rumunský velvyslanec v Bonnu Konstantin Kancea prohlásil v Bonnu: Jsme připraveni.

Obr. č 10: Článek z tisku¹²³

Nutná porada zástupců Malé dohody Dr. Edvarda Beneše, ministra Fotiće a vyslance Dr. Štefana Osuského.

Obr. č 11: Porada zástupců Malé dohody, foto z tisku¹²⁴

¹²³ Na řadě Rumusnko?. *Rovnost*. 25. srpna 1968, 44, s. 1.

¹²⁴ *Pestrý týden*. 1. února 1936.

Mapa č. 1: Mapa bulharského pobřeží¹²⁵

¹²⁵ http://www.bulharsko-mapa.net/mapa_mensi.jpg

1960	50 000
1965	67 000
1970	210 000
1975	300 000
1976	310 000
1981	397 846
1984	6 100 000 celkový počet turistů
1988	8 300 000 celkový počet turistů
1990	10 300 000 celkový počet turistů
2001	43 192
2002	55 034
2003	85 517
2004	111 638
2005	126 666
2006	137 800
2007	141 595
2008	167 738
2009	169 187

Tab. č. 1: Vývoj počtu československých turistů

